

BANKA-MALİ VE

EKONOMİK 8 YORUMLAR

AYLIK DERGİ
YIL : 37
AĞUSTOS 2000
●
2.000.000 LIRA

- ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİ POLİTİKASI VE VERGİ İDARESİ ÜZERİNE ETKİSİ
- GELECEKTEKİ ALACAKLARIN MENKUL KIYMETLEŞTİRİLMESİ
- ULUSLARARASI E-KONOMİ

Yaşamın tüm keyiflerinde **bir** aradayız.

Potada zaferler Efes Pilsen'le yaşanıyor;
kortlarda oyun, set ve maçlar Efes Pilsen'le izleniyor; tiyatrodaki
perdeler Efes Pilsen'le açılıyor;
sinemada gonglar Efes Pilsen'le çalıyor;
bilyardo masalarında klepsler Efes Pilsen'le çekiliyor;
konser salonlarında bis'ler Efes Pilsen'le yapılıyor;
Assos'ta tarih Efes Pilsen'le gün ışığına çıkıyor.
Efes Pilsen'in kültür ve sanata katkıları artarak sürecek,
yaşamın tüm keyiflerinde daima bir arada olacağız.

EFES Pilsen'in kültür ve sanata katkıları artarak sürecek.

BANKA – MALİ VE EKONOMİK YORUMLAR

AĞUSTOS 2000 • YIL: 37 • SAYI: 8 • 2.000.000 LİRA (KDV DAHİL)

**Ekonomik Mali Yayınlar San. ve Tic. A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
ADNAN NAS**

**Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ**

**Danışma Kurulu Başkanı
ALİ İHSAN KARACAN**

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç •
Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Tevfik Altınok • Yılmaz Argüden • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan •
Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Unal Bozkurt • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Bülend Çorapçı •
Ahmet Demirel • Zeki Doşluoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Mahfi Eğilmez •
Gazi Erçel • Zeynel Ahidin Erdem • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Zeki Gündüz • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Avni Hedeli • Erhan Işıl •
Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Adnan Başer Kafaoglu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • Ali İhsan Karacan • Kemal Kurdaş • Korhan Kurdoğlu • Mehmet Kutman • Prof. Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Adnan Nas • Ergin Neng • Sezai Onaral • Prof. Dr. İsmail Ozaslan • Tuncay Özilhan • Ertuğrul İhsan Ozol • Prof. Dr. Merih Paya • Mehmet Faruk Sabuncu • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Cihan Turper • Coşkun Ulusoy • Prof. Dr. T. Güngör Uras

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel •
Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. T. Güngör Uras

**Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARIŞ**

BU SAYIDA

Yrd. Doç. Dr. İhsan Günaydn Elektronik Ticaretin Vergi Politikası ve Vergi İdaresi Üzerine Etkisi	3
Ekonomik Göstergeler (Dış)	26
Mustafa Barış Sermaye Piyasası	27
Yrd. Doç. Dr. Saadet Tantan Gelecekteki Alacakların Menkul Kıymetleştirilmesi	33
Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Bankacılık Sektöründen Haberler	45
Doç. Dr. Kenan Çelik Uluslararası E-konomi	53
Abone Formu	64

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sok. No: 6/2; 34400 Sultanahmet – İstanbul • Tel: (0212) 518 17 32 • Faks: (0212) 518 66 43 • **Açıklama:** Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler, yazarlarına aittir. • **2000 Yılı Abone Bedeli (KDV dahil):** 22.000.000.- TL. • **Öğrencilere:** 15.400.000.- TL. • **Banka Hesap Numaraları (İstanbul):** Akbank Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 35875-4, Garanti Bankası Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 6299897, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi Hesap No: 530979 • **Baskı:** Kurtiş Matbaacılık, Telefon: 518 11 28 • **Dizgi:** Celal Aydın (0212) 677 65 62 - (0532) 540 24 23 • **Cilt:** Dostlar Cilttevi, Tel: 526 59 24 • **Baskı Tarihi:** 15 Ağustos 2000 • **Genel Dağıtım:** Yaysat •

Temizlik Marathon'un işi!

Marathonlar, işyerinin vazgeçilmez elemanları:
Tuvalet kâğıtları, havlular, peçeteler,
muayene masa örtüsü, endüstriyel havlu,
klozet kapak örtüsü, bardak altlığı...
Hepsi de temizliğin, sağlıklı ve kaliteli hizmetin
ayrılmaz birer parçası. Marathonlar işyerinin,
işini bilenlerin ideal temizlik kâğıtları!
Üstün kaliteli ve ekonomik Marathonlarla siz de
işinizi kolaylaştırın...

MARATHON

İlleczacıbaşı | FORT JAMES
İpek Kağıt

Girişim Pazarlama A.Ş. İpek Kağıt'ın tüm Türkiye'de tek yetkili satıcısıdır.

Adana
(0322) 228 65 20

Ankara
(0312) 468 94 68

Antalya
(0242) 323 78 54

Bursa
(0224) 232 00 40

İstanbul
(0212) 212 86 17

İzmir
(0232) 232 51 76

Samsun
(0362) 435 47 41

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. İHSAN GÜNAYDIN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi

---

Elektronik Ticaretin Vergi Politikası ve Vergi İdaresi Üzerine Etkisi

1. Giriş

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bilgi teknolojisinin ticarete kullanımı ile ticaretin basitleştirilmesini ve geleneksel yöntemler yerine teknolojilerden yararlanılmasını olanaklı kılmıştır. Yaşanan bu gelişmeler, ticari faaliyetler için gerekli olan bilgi ve belgelerin elektronik ortama aktarılarak işlemlerin bu elektronik ortamda yapılabilmesine imkan sağlamış ve elektronik ticaretin giderek yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeler, sayısallaştırılabilen yazılı metin, ses ve video görüntülerinin hızlı bir şekilde işlenmesini, iletilmesini ve depolanmasını olanaklı hale getirmiştir. Ayrıca, toplumların bütün kesimlerinde günlük hayatın hemen her alanında bilgisayar kullanımının gerekli olduğu bilinci oluşmaya başlamıştır. Bu iki önemli gelişme, ekonomik kalkınma ve sosyal refahın sağlanmasında elektronik ticarete büyük önem kazandırmıştır (ATABAY, 1999: 14). Bilgi ve iletişim teknolojilerine dayanan yeniliklerin başında

gelen internet ve internet aracılığıyla yapılan elektronik ticaret yirmibirinci yüzyıla damgasını vuracak gelişmelerin başında gelmektedir. İnternet aracılığıyla yapılan elektronik ticaretin hacminin toplam dünya ticaretinin içindeki payı şimdilik az olmakla birlikte çok yakın gelecekte bu ticaretin büyük bir hızla artacağı ve önemli ekonomik ve sosyal etkiler oluşturacağı söylenebilir.

Elektronik ticaret ve bilgi ve iletişim teknolojileri, global yaşam kalitesini düzeltici fırsatlar sağlayacak ve ekonomilerin daha iyi olmasını sağlayacaktır. Elektronik ticaret ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyüme ve istihdamı teşvik etme potansiyeline sahiptir. Vergi otoriteleri, bu potansiyeli gerçekleştirmeyi sağlayacak bir role sahiptir. Hükümetler, elektronik ticaretin global piyasalarda ona uygun bir yer elde edebileceği mali bir iklim sağlamalıdır. Kamu hizmetleri için kişilerin yasal beklentilerini karşılamak için gerekli geliri sağlayan adil ve tahmin edilebilir bir vergi sistemi oluşturma görevi dikkatli bir şekilde yerine getirilmelidir (OECD, 1998b: 6). Elektronik ticaret, yeni doğuyor ve biçimleniyor olmakla birlikte orta ve uzun dönemde bir çok alanda önemli değişimlerin belirleyicisi olarak görülmektedir. İnternet ve internetin çeşitli alanlarda kullanımının neden olacağı değişimlerin boyutu-

nu kesin olarak tahmin etmek çok zor olmakla birlikte bu değişimin büyük ve önemli olacağı konusunda hemen herkesin aynı görüşte olduğu söylenebilir.

Son yıllarda bir çok alanda yaşanan liberalleşme ve kurallardan arındırma sürecinin sonucu olarak uluslararası alanda yatırım ve ticaret kararlarında coğrafi sınırlar önemini yitirmeye başlamıştır. Ayrıca, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler hizmetlerin üretildiği yer ile bu hizmetlerden faydalanılan yer arasındaki bağımlılığı giderek kaldırdığı ve yeni ticaret ve iş yapısına uygun bankacılık ve ödeme sistemlerinin geliştiği söylenebilir. Bu nedenle, elektronik ticaretle birlikte ticaret ve yatırım kararlarının coğrafi sınırlardan bağımsızlaşacağı söylenebilir.

Mevcut vergi mevzuatı ve vergi idaresi geleneksel yapıyı esas aldığından ve uygulanan politikalarda bu yapıya göre oluşturulduğundan yaşanan bu gelişmelerin vergi idaresi ve vergi politikası üzerinde önemli etkiler meydana getireceği kuşkusuzdur. Ortaya çıkacak bu etkilerin olumlu ve olumsuz iki boyutu bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler bir taraftan vergi idaresine bu teknolojik imkanlardan yararlanarak performansını artırma imkanı sunmakta, bir taraftan da vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı imkanlarını artırmaktadır. Bu durumda vergi idaresi, teknolo-

jik imkanlardan en fazla yararlanması ve ortaya çıkacak vergi kayıp ve kaçaklarını da en aza indirmesi gerekir. Bu çalışmada, elektronik ticaret ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin vergi politikası ve vergi idaresi üzerine etkileri analiz edilecektir. Çalışmanın geriye kalan kısmında öncelikle yapılacak açıklamaların daha iyi anlaşılması için elektronik ticaretin tanımı ve hacmi hakkında kısa bilgiler verilmekte, daha sonra elektronik ticaretin vergi politikası ve vergi idaresi üzerine etkileri analiz edilmekte ve çalışmanın sonuçları özetlenmektedir.

2. Elektronik Ticaretin Tanımı

Elektronik ticaret yeni bir kavram olduğu için çok değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmektedir. Elektronik ticaret, gerek kişisel gerekse kurumsal düzeyde ticari nitelikteki faaliyetlerle ilgili olarak elektronik ortamda yapılan tüm işlemleri kapsamaktadır. Bu işlemler, metin, ses ve görüntünün sayısal hale getirilerek işlenmesi ve iletilmesi esasına dayanmaktadır (OECD, 1997: 11). Başka bir deyişle elektronik ticaret, piyasadaki mallar ve hizmetlerin teslimi, satışı, dağıtımı ve üretimini kapsayan işlemleri kolaylaştırmak için bilgisayar ağlarını kullanmaktır (CHARLES, 1997: 731). Dünya ticaret örgütünün tanımına göre ise elektronik ticaret, mal ve hizmet-

lerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır (WTO, 1998).

Başka bir tanıma göre ise elektronik ticaret, iki veya daha fazla taraf arasında mal ve hizmet değişimini içeren işlemlerin elektronik araçlarla ve tekniklerle yapılmasıdır. Buna göre elektronik ticaret, elektronik ortamda mal ve hizmet alışı verişini kapsamaktadır. Yapılan bu alış veriş bazı hallerde kısmen bazı hallerde ise tamamen elektronik ortamda gerçekleşmektedir. Giyecek eşyası, ev eşyası, spor malzemeleri, taşımacılık hizmetleri, emlak ve araç kiralama hizmetleri, tamir ve benzeri mal ve hizmetler internet ortamında sipariş edilebilir. Ancak, bunların teslimi geleneksel yollarla gerçekleşecektir. Buna karşılık, bazı mal ve hizmetlerin teslimi hem elektronik ortamda hem de geleneksel yollarla yapılabilir. Bu tür mal ve hizmetlere sayısal mallar veya hizmetler adı verilmektedir. Sayısal mallara örnek olarak, on-line müzik kaset ve diskleri, kitap, dergi, gazete ve benzeri yayınlar, çeşitli fotoğraflar, video kasetleri sayılabilir. Muhasebe, vergi, hukuk, mühendislik, mimarlık gibi danışmanlık hizmetleri, finansal hizmetler, reklamcılık, eğitim ve sağlık hizmetleri de sayısal hale getirilebilen ve elektronik ortamda sipariş edilebilen ve satın alınabilen hizmetlerin başlıcalarıdır. Elektronik posta, video konferans

şekliyle görüşmeler, çeşitli bilgisayar ve ağlardaki bilgi bankalarına erişim gibi bazı telekomünikasyon hizmetlerinin ise sadece sanal ortamda sunulması söz konusudur (CANGİR, 1998: 53-54).

Sayısal mal ve hizmetlerde meydana gelen gelişmeler, kaydetmeyi, ses göndermeyi ve bir metin, grafik, resim, video, ses ve müzik gibi multi medyadaki görüntüleri olanaklı hale getirmektedir. Bu durum ise, ticaret üzerinde birkaç önemli etkiye sahip olmuş veya artan bir şekilde sahip olacaktır. Öncelikle, sayısal görüntüler ve ses kapsamındaki elektronik ticarete önemli gelişmeler olmuştur. Oyunlar, bilgisayar programları, video kasetleri ve kompakt diskler gibi fiziki mal almaktan ziyade tüketiciler bunları internetten sayısal bir mal şeklinde bilgisayarlarına yükleyebilmektedirler. Böylece, fiziki mallar, sayısal mallar ve hizmetler arasındaki sınırlar belirsiz olmaktadır. Günümüzde, sayısal mal ve hizmetlerin rolü artmakta, bilgiyi depolama ve gönderme teknolojilerinde gelişmeler olmakta, pazarlama tekniklerinde değişiklikler ortaya çıkmakta, ödeme tekniklerinde gelişmeler ve telekomünikasyon endüstrilerinin yapısında değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Bütün bu gelişmeler ise, vergileme için önemli sonuçlara sahip olmaktadır (CHARLES, 1997: 734).

3. Elektronik Ticaretin Hacmi

Elektronik ticaret çeşitli araçlarla gerçekleştirilmektedir. Bunlar; telefon, fax, TV, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri, elektronik veri değişim sistemleri ve internettir (ASOMEDYA, 1998: 30). Bu araçlardan elektronik veri değişim sistemleri ve internet elektronik ticaret yönünden diğer araçlara göre daha önemli bir yere sahiptir. Elektronik ticaret denilince büyük ölçüde internet ortamında gerçekleşen ticaret anlaşılmaktadır.

Günümüzde elektronik ticaretin hacmi ile ilgili değişik veriler ve tahminlere rastlamak mümkündür. Ancak, bir çok nedenden dolayı elektronik ticaretin hacmini ölçmenin zor olduğu söylenebilir. Bunlar; elektronik ticaretin nelerden oluştuğu, elektronik ticaretin farklı tanımlanması, bu ticaretin büyüme ve gelişme hızı ve firmaların aynı anda hem elektronik hem de geleneksel ticaret yapmasıdır. Yapılan araştırmalarda, firmalardan firmalara yapılan elektronik ticaretin firmalardan müşterilere yapılandan daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Firmalardan tüketiciye yapılan ticaret daha çok bilgisayar programları, finansal hizmetler, seyahat hizmetleri ve eğlence gibi sayısal ürünler ticaretidir. Elektronik ticaretin şu andaki hacmi nispi olarak küçüktür fakat yakın gelecekte bunun önemli ölçüde artacağı söylenebilir (OECD, 1997: 3-4).

Elektronik ticaretin toplam hacmini hesaplamak için kullanılacak bir teknik olmamakla birlikte bu ticaretin hacmi konusunda bazı rakamlara ulaşmak mümkündür. 1997 yılında toplam elektronik ticaretin hacmi yaklaşık olarak 26 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu rakamın 2001-2002 yıllarında 330 milyar dolar seviyesine ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2003-2005 yıllarında ise 1 trilyon dolar olacağı tahmin edilmektedir (OECD, 1999: 27). 1997'de sekizyüzbin, 1999'un sonlarında üç milyon altıyüzbin siteye ev sahipliği yapan internet sitelerinde gerçekleştirilen elektronik ticaret hacmi 2002 yılında 426 milyar dolara ve bazılarına göre ise bir trilyon dolara ulaşması bekleniyor. Bu ticaretin ise % 70'i firmalar arası, % 30'u ise firmalardan tüketicilere olacağı ifade edilmektedir (CEM, 1998: 6; AKYÜREK, 1999: 12). Türkiye'deki 1998'de internet yoluyla yapılan toplam ticaret 8.5 milyon dolar olmuştur. Bu rakamın 2000 yılında 25 milyar dolara çıkacağı beklenmektedir. Elektronik ticaretin önemli bir kısmı ABD'de, geriye kalan kısmı ise Batı Avrupa ve Asya'da yapılmaktadır. Yapılan elektronik ticaretin büyük bir kısmını bilgisayar ürünlerinden ve bilet rezervasyonu gibi seyahat hizmetlerinden oluşmaktadır. Ayrıca, reklam ve pazarlama, kitap ve yayıncılık, film ve müzik ürünleri gibi alanlarda da elektronik ticaret yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Orta ve uzun vadede bu ticaretin daha da artacağı ve yaygınlaşacağı

söylenbilir. Bunun içinde gerekli hukuki, teknik ve idari alt yapının oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

4. Elektronik Ticaretin Vergi Politikası Üzerine Etkisi

Elektronik ticaretle ilgili olarak tartışılan temel konulardan biri de vergilemedir. Elektronik ticaretle birlikte hem vergi politikası hem de vergi idaresi alanında yeni gelişmelerin ve sorunların ortaya çıkacağı şüphesizdir. Dolayısıyla, bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin ve elektronik ticaretin vergi politikası üzerinde önemli sonuçlara sahip olacağı söylenebilir.

Elektronik ticaret, mali sahneye bir kuyruklu yıldız gibi ani ve parlak bir şekilde çıkmıştır. Elektronik ticaret, bu ticaretin ortaya çıkaracağı ganimetleri paylaşma niyetindeki vergi idareleri arasında bir faaliyet heyecanı oluşturmuştur. Bu durum ise, potansiyel vergi mükellefleri ve onların savunucuları arasında paniğe neden olmuştur. Örneğin, Christopher Cox (1997), vergilerin interneti önceki mezarına (başlangıçtaki durumuna) götürebileceğini söylemek abartılı olmadığını ifade etmiştir. Elektronik ticaretle birlikte ortaya çıkacak sorun sadece elektronik ticaretin uygun olmayan bir şekilde vergileme konusu olacağı değildir. Problemin önemli bir kısmı böyle bir ticaretin nasıl vergilendirileceği ile ilgili belirsizliğin olmasıdır. Senator Ron Wyden (1997b), elektronik tica-

reti vergilemek için gelişmiş güzel bir yaklaşıma izin vermek, binlerce işi ve milyonlarca tüketiciciyi engelleyecektir ve (1997a), uygun olmayan vergiler internete telafisi mümkün olmayan zarar vereceğini ifade etmiştir. Bu, milyarlarca dolar altın yumurtalar yumurtlayacak olan kazı katletme anlamına gelecektir. Kuyruklu yıldızdan farklı olarak elektronik ticaret başka bir yere gitmesi yani kaybolması söz konusu değildir. Ancak, elektronik ticaret vergi sistemleri ile çatışması sonucu son bulabilir. Elektronik ticaret, uygulanan vergi sistemlerinden büyük zarar görebileceği gibi vergi sistemlerinin geç kalmış olan reformuna da neden olabilecektir. Fakat, bu reformlar sadece hükümetler arası mali ilişkilerdeki radikal bir değişime bağlamında meydana gelebilir. İki gelişme bu gerçeğin altını çizmektedir. Cox ve Wyden, internet vergi serbestliği kanunu (Internet Tax Freedom Act) önermiştir. Buna göre hükümetler yapacakları düzenleme ile internetin vergilendirilmesini erteleyeceklerdir. İkinci gelişme ise, ABD'de Beyaz Saray'ın 1997'de yukarıdaki öneriye internet üzerine yeni vergi konulmaması istemesi olmuştur (CHARLES, 1997: 732).

Uygulanmakta olan vergiler, taccirlerin imal edilmiş ürünler sattığı bir dünya için dizayn edilmiştir. Bu nedenle, bu vergiler esasen fiziki mallara uygulanır. Hizmetler ve sayısal mallara uygulanmazlar. Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde

birinci ve en açık konu internet üzerinde teslim edilen sayısal mal ve hizmetlere vergi konulup konulmayacağıdır. Eğer konulmayacaksa o zaman geleneksel sınırlamaların ortadan kalktığı bir dünyada vergiye tabi ve muaf ürünlerin ayırımı nasıl yapılacaktır? Eğer vergiler sayısal mal ve hizmetleri de kapsayacaksa bu ürünler işletmeler tarafından satın alındığında vergiden muaf tutulacaklar mıdır? Çünkü, işletmelerin alımları için muafiyetler tekrar satmak için satın alınan fiziki mallar ile sınırlandırılmıştır. Elektronik ticaretin çoğu alım satım firmalarına satışları kapsadığında, çifte vergileme riskinden dolayı bu önemli bir konudur (CHARLES, 1997: 732-733). Günümüzde sayısal mal ve hizmetlerin öneminin artması, bilgi depolama ve iletmede meydana gelen gelişmeler önemli vergisel sonuçlara sahiptir. Ülke içindeki faaliyetler üzerine vergi koymak ve konulan vergilere uyumu sağlamak nispeten kolay olmasına rağmen, sınır ötesi işlemlerde özellikle vergi kanunları farklı ise daha zordur. Bu nedenle ortaya çıkan gelişmeler bir takım politik problemler ortaya çıkarmaktadır.

Elektronik ticaret özellikle uluslararası hizmet ticaretinin yapısını değiştirecek potansiyele sahiptir. Günümüzde uluslararası ticarete coğrafi sınırlar giderek önemini kaybetmektedir. Sermayenin uluslararası dolaşımının serbestleştirilmesi

ve teknolojik gelişmeler sonucu olarak coğrafi sınırların yatırım kararları üzerindeki belirleyiciliği azalmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, çokuluslu şirketlerin uluslararası ticarete sahip oldukları tekelinde elektronik ticaretle birlikte zayıflayacağı söylenebilir. Buradan da anlaşılacağı gibi, uluslararası yatırım ve ticaret kararları ülkeler arasındaki vergi oranlarının farklılığından önemli ölçüde etkilenmektedir (CANGİR, 1998: 57-58).

Elektronik ticaret alanındaki sermaye diğer alanlardaki sermayeden daha hareketlidir ve böylece vergi farklılıklarına çok duyarlıdır. Fox ve Murray, yetkililerin elektronik ticaretin nasıl vergilendirileceğinin çözümünden ziyade elektronik ticaret için çekici bir iş çevresi oluşturmaya odaklanmalıdır. Ekonomik kalkınma teşvikleri gelir konularına göre daha önemlidir (FOX- MURRAY, 1997: 580-587; WEINER, 1997: 623).

Çağdaş dünyada ekonomilerin giderek entegre olması ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler hükümetlerin vatandaşları üzerindeki vergileme gücünü giderek azaltmaktadır. Ekonomilerin artan entegrasyonu ve elektronik ticaretin artması vergiden kaçınma ve vergi, kaçakçılığını kolaylaştırmaktadır. Dünya entegrasyonu arttıkça emek ve sermaye gibi üretim faktörleri vergi oranı düşük olan ülkelere serbestçe hareket ettikçe,

ülkelerin rakiplerine göre daha yüksek vergi oranı koyma imkanları da azalmaktadır. Bunun yanı sıra, elektronik ticaretin artması internet ortamında yapılan bu işlemlerin izlenmesini ve vergilendirilmesini mevcut şartlarda imkansız kılmaktadır.

Yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu, firmalar yerleşme yeri seçiminde daha fazla serbestiye sahip olmaktadır. Çünkü, sadece bir ekran, telefon ve modem gerektiren faaliyetler herhangi bir yerde yerleşebilirler. Bu durum ise, ülkelerin kendi firmalarını rakiplerinden daha fazla vergilendirmelerini zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra teknolojik gelişme sonucu, çokuluslu şirketler artık ürünlerinin dizayn edildiği, üretildiği, satıldığı ve firma ile ilgili diğer faaliyetlerin yapıldığı yerleri ülkeler itibariyle farklılaştırma imkanına sahip olmaktadır. Böylece, çokuluslu şirketlerin bir ürün ile ilgili olarak yaptığı faaliyetler birden fazla ülkenin vergileme yetkisi alanına girmektedir. Bu durum ise, çokuluslu şirketlere ülkelerin vergi sistemleri ve oranlarını dikkate alarak her ülkede beyan edecekleri gelirlerini transfer fiyatları yoluyla ayarlama imkanı vermektedir. Vergi bakımından çokuluslu şirket gurubunun fiyatlama politikaları, her bir ülkedeki vergi kanunları farklı olduğu gerçeğinin avantajını alabilir. Çokuluslu şirketler, vergi oranı düşük olan ülkelerdeki bağlı şirketlerinden mal

veya hizmetleri yüksek fiyatla almakta ve bu şirketlere mal ve hizmetleri düşük fiyatla satarak kârlarını düşük vergili bu ülkelere aktararak kâr maksimizasyonunu sağlamaktadır. Toplam vergi yükünün azaltılması amacıyla yapılan bu işlemlere vergi planlaması adı verilmektedir. Vergi planlamasının önlenmesi için OECD bünyesinde önemli girişimlerde bulunmaktadır. OECD (1995) vergi idarelerinin ve firmaların uygulamalarında yararlanabilecekleri bir transfer fiyatlama rehberi hazırlamıştır.

Günümüzde yaşanan küreselleşme, bilgi ve iletişimdeki gelişmeler ve bunlarla yakından ilgili olan elektronik ticaretle birlikte transfer fiyatlama uygulamalarının giderek karmaşık bir hal alarak devam edeceği söylenebilir. Bu gelişmeler transfer fiyatlama için ne tamamen yeni ne de kesin bir şekilde farklı problemler göstermez. Ancak, elektronik ticaretin ortaya çıkışı ve büyümesi bazı çok zor transfer fiyatlama problemlerini potansiyel olarak daha sıradan bir hale getirecektir. Bilginin ani gönderilmesinin ve fiziksel sınırların kalkmasının bir sonucu olarak, sınır ötesi işlemleri belirlemek, izlemek ve ölçmek vergi idareleri için daha zor olacaktır. Elektronik ticaret ve çokuluslu şirketlerin kendi içlerindeki özel iletişim hatlarının gelişimi problemlerin doğası değişmemiş olsa bile emsallere uygun transfer fiyatlarını uygulamayı zorlaştırır (OECD, 1997:

7). Bu zorluk, elektronik ticaret faaliyetleri tarafından oluşturulan özel gerçek durumlara özellikle uzmanlaşma için daha fazla imkanlar, genel fonksiyonların entegrasyonu ve farklı yerleşim yerleri ve çokuluslu şirket içinde yasal birimler arasındaki işbirliği durumlarına uluslararası kabul görmüş transfer fiyatlama metodlarını uygulamada yatar. Elektronik ticaret alanında transfer fiyatlama durumları ile uğraşma tecrübesi şimdiye kadar oldukça sınırlıdır ve elektronik ticaretin unsurlarının gerçek tanımlama ve yakın bir inceleme olmaksızın firma için sonuçlar elde etmek kolay değildir. Ayrıca, elektronik ticaretin erken safhasında detaylı bir inceleme yapmakta zordur. OECD'nin vergi idareleri ve çokuluslu şirketler için hazırlamış olduğu transfer fiyatlama rehberi işlerini elektronik ticaret yoluyla yerine getiren şirketlerin özel durumlarına uygulanabilir. Buna göre, emsallere uygun fiyatlar oluşturabilmenin bir yolu olarak geleneksel işlem metodları tercih edilebilir. Ancak, böyle metodlarının yapılan işin doğası ve kontrolsüz işlemlerle ilgili yetersiz veri nedeniyle güvenilir bir şekilde uygulanamadığı yerde, işlem kârına dayalı metodlar⁽¹⁾ kullanılabilir (OECD, 1998b: 28-29).

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı gibi, firmalar transfer fiyatlarını ayarlayarak ödeyeceği vergileri azaltabilmektedir. Nitekim, ABD şirketlerinin vergi yükü düşük olan ya-

bancu ölkelerdeki Őubelerinin kâr marjı vergi yükü yüksek olan ölkelerdeki Őubelerinin kar marjlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi bu olay yani transfer fiyatlama olayı yeni değildir. Fakat, olayın boyutları artmıŐ ve daha olağan hale gelmiştir. Örneğin, 1970'li yıllarda normal bir ABD çokuluslu Şirketi kârının % 10-20'sini yurtdışı faaliyetlerden kazanırken günümüzde Şirketlerin çoğu kârının en az % 50'sini bu faaliyetlerden elde etmektedir (HACI-OSMANOĞLU, 1997: 5-6).

Sermaye hareketliliğinin aynı zamanda vergi matrahının coğrafı anlamda değişken olmasına yol açması yatırım, finansman ve diğer iş kararlarının da ölkeler arasındaki vergi farklılıklarına duyarlı hale gelmesine yol açmıştır. Böylece ticaret, yatırım ve vergi konuları bir biriyle bağlantılı duruma gelmiştir. Bu durum ise, hareketli sermayeyi çekmek için vergi politikası alanında yarış riskini artırmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi, uluslararası sermaye ve hizmetlerin dağılımı ölkeler arasındaki vergi farklılıklarından olumsuz etkilenecektir. Bu olumsuzlukların bir kısmı vergi sistemleri arasındaki karşılıklı etkileŐimin doğal bir sonucu olduğu halde, ölkelerin böyle bir sonuç elde etmek için vergi sistemini yapılandırdığı da söylenebilir. Nitekim bazı ölkeler bu sonucu elde etmek için cazip özel vergi rejimleri oluŐturdukları, böyle-

ce diğer ölkelerin vergi gelirlerinde önemli azalmalara sebebiyet verdikleri görölmektedir. Bu tür politikalar zararlı vergi rekabeti olarak nitelendirilmektedir. Teknolojik gelişmeler, özel vergi rejimleri oluşturarak vergi rekabeti yapılmasını daha da kolaylaştırmaktadır (CANGİR, 1999: 87). Bu durumu gören ölkeler konuyu deđerlendirmıŐ ve vergi rekabeti ile mücadelede ortak ilke ve stratejiler geliŐtirmiŐlerdir.

Günümüzde yaşanan internet destekli küreselleşme sürecinin hem vergi kaçırmayı kolaylaştırmak ve hem de ekonomik faaliyetlerin vergi oranı düşük olan ölkelere kaydırılmasını teşvik ederek ölkelerin vergi gelirlerini yavaş yavaş azaltacağı öne sürölmektedir. Ekonomik değişiklikler akıp gitmektedir. Fakat yaşanan bu değişiklikleri miktar olarak belirlemek zordur. Şimdiye kadar hiçbir maliye teŐkilatı, Şirketlerin vergi ödemededen kaçınmalarının, bireylerin vergi dolayısıyla yer deđiŐtirmelerinin veya internetle yapılan alışverişler dolayısıyla ne kadarlık bir gelir kaybına neden olunduğunu tam olarak ölçememiŐtir. Bununla beraber, küreselleşme ve yeni teknoloji nedeniyle vergi sistemlerindeki aŐınma hızlanmıŐtır. Vergi kaçakçılığının Avrupa'ya göre daha az olduğu düşünölen ABD'de bile Şahsi gelir vergisinin asgari % 15'lik bir bölümünün beyan dışı bırakıldığı iddia edilmektedir. İnternet yoluyla yapılan elektronik ticaret, henüz çok

yeni olduğu için bu ticaretin vergiler üzerindeki etkisinin az olduğu söylenebilir. Ancak, internet yoluyla yapılan elektronik ticaret bir gün vergi gelirlerinin % 10'luk bir kısmını bile götürürse bu durum bile vergi oranı yüksek olan ülkelerde önemli bir etki oluşturacaktır. Örneğin, Fransa'da vergi gelirleri GSYİH'nin % 50'sine yakındır. Eğer bunun % 10'u kaybolursa bütçe açığı iki katından daha fazla artabileceği ifade edilmektedir. Eğer Fransa bütçe açığını sabit tutmak isterse o zaman sağlık harcamalarının yarısından fazlasının azaltılması gerekmektedir (AYDEMİR, 1998: 53-54).

Küreselleşme ve elektronik ticaretin vergiler üzerindeki etkilerini ülkelerin vergi yapısını hangi yollarla değiştirmeye zorlandıklarına bakarak görmek mümkündür. İkinci dünya savaşından sonra, ABD'nin federal kurumlar vergisi toplam vergilerin 1/3'ü (% 33) ve kişisel gelir vergisi payından fazla iken, bu günlerde kurumlar vergisi toplam vergi gelirlerinin % 12'sini ve kişisel gelir vergisi payının 1/4'ünü oluşturmaktadır. Avrupa Birliğinde, sermaye ve serbest meslek faaliyetleri üzerindeki ortalama vergi oranı 1980'de % 50 iken 1994'de % 35'e düşerken, ücretler üzerindeki ortalama vergi oranı % 35'den % 41'e çıkmıştır. Günümüzde hemen her ülkede, sermayeden ziyade işçiler gibi daha az hareketli olan üretim faktörlerini vergilemeye doğru bir kayma olmaktadır. Şahsi gelir vergisi, bu-

gün bütün zengin ülkelerin vergi gelirleri içinde birinci sırayı almaktadır (HACIOSMANOĞLU, 1997: 7; AYDEMİR, 1998: 53-54). Buradan hareketle, sermaye gelirlerinin vergilendirilmesinde ülkeler arasındaki efektif vergi yükünün çok farklılaşmayacağı söylenebilir. Buna karşılık, hükümetlerin ücret ve benzeri gelir unsurlarını ve tüketim vergilerini farklılaştırabileceği söylenebilir. Dolayısıyla, yaşanan internet destekli küreselleşme, vergi sistemleri arasında tekdüzelik sağlayacak diye bir kural yoktur. Ancak, bu gelişmeler vergi sistemlerini birbirine yaklaştırabilir. Örneğin, ABD'de sermaye ve emek büyük hareket kabiliyetine sahip olmasına rağmen eyaletler arasındaki vergi farklılıkları günümüzde de devam etmektedir. Ancak, eyaletler arasındaki bu farklılık ülkeler arasındaki vergi farklılıklarından daha azdır. Bunun nedeninin ise, eyaletler arasındaki rekabetin bazı vergi oranları arasındaki farklılığın azaltılmasını teşvik ettiğinin olduğu söylenebilir.

Elektronik ticaret ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin vergi sistemlerinde ortaya çıkardığı olumsuz etkileri gidermek için, vergi tabanının ekonomideki değişiklikleri yansıtacak bir şekilde ayarlanması fikri öne sürülmektedir. Yapılacak ayarlama ile bütün bilgi akışlarının vergilendirilmesi söz konusu olmaktadır. Bunun içinde elektronik ortamda transfer

edilen bilgiyi esas alan "bit vergisi" önerilmektedir. Bu öneri, bir çok Avrupalı politikacı tarafından desteklenmesine rağmen ABD'de bu öneri ciddiye alınmamıştır. Çünkü, Avrupa'da KDV oranları yüksek olduğundan elektronik ortamda yapılan satışların vergilendirilmemesi büyük vergi kayıplarına neden olacaktır. ABD'de ise, satış vergileri eyaletlere bırakıldığından federal devletin böyle bir öneriyi kabul etmesi fazla anlamlı olmayacaktır. Ancak, Teksas'ın da dahil olduğu bazı eyaletler internet yoluyla yapılan işlemleri vergilendirmeye çalışmaktadırlar. Fakat, Clinton yönetimi internet üzerindeki herhangi bir yeni vergi önerisini kabul etmemektedir. Uygulanacak olan "bit vergisi" bütün işlemleri aynı oranda vergilendireceği için adil olmadığı gibi işlemlerin bu verginin olmadığı alanlara kaymasını sağlayacaktır.

Yapılan bir çalışmada, bin tane tüketicinin % 73'ü bir internet satış vergisine karşı çıkmıştır. Böyle bir vergiyi onaylayanların oranı ise % 14'dür. Yapılan bu çalışma, internet işlemleri üzerine konulacak bir verginin bilgisayar üzerinden yapılacak satışları engelleyeceği ile ilgili açık bir delil sağlamaktadır. Başka bir çalışmada, internet yoluyla satılan ürünler vergilendirilirse, yetişkin tüketicilerin yaklaşık 1/3'ü internet üzerindeki ürünleri satın almasının daha az muhtemel olacağı bulunmuştur. Bütün internet işlemlerine

mevcut vergilerin uygulanmasının ise, bilgisayar yoluyla satışların % 25 veya daha fazla azalmasına neden olacağı tahmin edilmiştir. Elektronik ticaretin vergilendirilmemesinin ise vergi gelirlerini azaltarak bütçeleri zayıflatacağı ileri sürülmektedir. Yapılan tahminlere göre elektronik ticaret satışlarından ortaya çıkacak gelir kaybının 2003 yılına kadar 4 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Ancak, elektronik ticaret ciddi gelir kayıplarına neden olmayacağı görüşü de ileri sürülmektedir. Buna göre, önemli alım satımların firmalar tarafından yapılmakta ve elektronik ticaretin çoğu vergilendirilmeyen hizmetlerden oluşmaktadır (HARDESTY, 1999, 2).

Teknolojik gelişmelerin vergi sistemlerinde oluşturduğu olumsuzlukları gidermek için hükümetlerin başka ne yapabileceği sorusuna verilecek cevap ise oldukça acıdır. Bu acı gerçek ise, gelecek yıllarda hükümetlerin vergi tabanlarını kar ve tasarruflar gibi yüksek mobiliteye sahip üretim faktörlerinden tüketime ve işgücüne kaydırmak zorunda kalacaklarıdır. İnternet yoluyla satılan mal ve hizmetlerin ve bunlardan elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi ise gittikçe daha da zorlaşacağı söylenebilir. Dolayısıyla, vergi yükünün büyük bir bölümü hareket kabiliyeti daha az olan özellikle nitelsiz işgücü üzerinde kalacaktır. Bu durum ise, işsizliği artıracak ve işçileri kızdıracaktır. Kısaca, internet temel ihtiyaç maddelerinin satışını lüks

malların satışından daha az etkileyecek ve vergi sistemi azalan oranlı bir yapıya dönüşecektir. Bütün bunların bir sonucu olarak mali amaçlarla getirilecek çözümlerden biri, fiziki mülkler gibi varlığı gizlenemeyecek ve kaçırılmayacak olan şeyler üzerindeki vergi yükünü artırmak olacaktır. Nitekim, ABD'de 1913 yılında vergi gelirlerinin % 60'ı gayrimenkullerden elde edilen vergilerden oluşurken son yıllarda bu oran % 10 seviyesine düşmüştür. Böylece, bilgisayar çağının endüstri sonrası dünyayı endüstri öncesi bir vergi sistemine dönmeye zorlaması çok tuhaf olacaktır (AYDEMİR, 1998: 56-57). Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi elektronik ticaret ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler vergi politikaları üzerinde önemli etkilere sahip olacağı ve ülkelerin vergi alanında politika belirleme serbestilerinin kısmen sınırlanacağı, iktisat ve ticaret politikaları alanında görülen karşılıklı bağımlılığın vergi politikası alanında görülmeye başlanacağı söylenebilir.

5. Elektronik Ticaretin Vergi İdaresi ve Vergi Denetimi Üzerine Etkisi

Elektronik ticaretin gerçekleştiği internet ortamı özellikle uluslararası alanda vergi kaçırma ve vergiden kaçınma için uygun bir ortam sunmaktadır. Bu durum ise, vergi denetimini ve dolayısıyla vergi idarelerinin işini zorlaştırmaktadır.

Elektronik ticaret, bilgi kaynaklarını ortadan kaldırması ve bilgiye erişimi güçleştirmesinin yanında mükellef ve mükellefiyetin belirlenmesindeki güçlükler dolayısıyla vergi denetimini güçleştirmekte ve vergi kayıp ve kaçığına elverişli bir ortam sunmaktadır.

Bilgisayarın önünde oturan iki köpeğin yer aldığı bir karikatürün yazı kısmında internette çeşitli konu başlıklarını taramakta olanı kendisini seyreden diğerine internette hiç kimse senin köpek olduğunu anlamaz demektedir. Böyle bilinmez durumlar vergi idaresi için önemli sorunlar oluşturmaktadır. Böylece, internet sadece ülke sınırlarını ortadan kaldırmıyor, aynı zamanda iş yapan firma ve kişilerin kimliklerini de ortadan kaldırarak hem vergi farklılıklarında yararlanmayı hem de vergiden kaçınmayı olanaklı hale getiriyor. Teorik olarak elektronik ortamda satış yapanlar geleneksel satış yapanlarla aynı vergi kanunlarına tabidirler. Fakat, vergi kanunlarının elektronik ortamda yapılan ticarete nasıl uygulanacağı konusunda açıklık yoktur. Çünkü, internetin belli bir yerleşim yeri olmadığından hangi ülkenin vergileme yetkisine sahip olacağını söylemek oldukça zordur (HACIOSMANOĞLU, 1997: 11).

Bilgi ve iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler sonucu günümüzde artık vergi idaresinin karşısında birbirine benzer işlemler

veya adresi bilinen, yoklama ile adresi tespit edilebilen ya da ilan yoluyla ulaşılabilme ihtimali olan mükellefler değil, mevcut vergi mevzuatı çerçevesine oturtulması güç işlemler ve nerede oldukları bilinmeyen, ancak sanal ortam aracılığıyla ülkenin ekonomik hayatına iştirak eden mükellefler yer almaktadır. Kişiler teknolojik imkanlardan yararlanarak faaliyetlerini cazip teşvikler sunan ülkelerde gösterebilmektedir. Çünkü, fiziki olarak adres gösterilen yerlerde olma zorunluluğu bulunmamaktadır. Örneğin, bir ülkedeki vergi mükellefinin başka bir ülkedeki hizmet sunucu (server) üzerindeki web sayfasıyla üçüncü bir ülkedeki müşterilerine hizmet sunabilmektedir. Öte yandan, tüm karar alma ve politika belirleme süreçlerinde olduğu gibi vergilemede de bilgiye erişimin önemi büyüktür (CANGİR, 1999).

Gelişmiş ülkelerin sahip olduğu bankacılık sistemi, bir Merkez Bankası ile sayıları çok fazla olmayan ticari bankalardan oluşmaktadır. Bu yapıda ekonominin içindeki fon akımının bankacılık sistemi aracılığıyla izlenebilir. Çünkü, ödemelerin banka dışına kaydırılarak nakit olarak yapılmasının risk ve güçlükleri dikkate alındığında, mevcut bu yapının fon akımlarını mali sisteme yönlendirici bir özelliği olduğu söylenebilir. Bu durum ise vergi idarelerine, fon akımlarının ve bunun arkasındaki ekonomik faaliyetlerin izlenmesi

için büyük bir imkan sağlamaktadır. Ancak, bilgi ve iletişim teknolojisinin sağladığı imkanlar ve mali piyasalarda kaydedilen yenilikler mevcut bankacılık sistemine yeni alternatifler sunmaktadır. İnternet ortamında kıyı bankacılığı bunlardan biridir (CANGİR, 1999: 93). Kıyı bankacılığı, müşterilerin bilgilerinin gizliliğine büyük önem verildiği ve vergi cenneti olan ülkelere yürütüldüğü için vergi idareleri bu faaliyetlerle ilgili bilgi elde etmesi söz konusu değildir. Bu ise, vergi idarelerinin bilgi toplama ve denetim yapma imkânını ortadan kaldırmakta ve vergi ödemek istemeyenler için cazip alternatifler sunmaktadır. Kişilerin kıyı bankacılığı yapan bankalarla çalışmaları halinde hem gerçek kişi ve bu faaliyetle uğraşan bankalarda dahil kurumların ödeyeceği gelir ve kurumlar vergisi hasılatında hem de bu işlemler üzerinden alınan banka ve sigorta muameleleri vergisi ve KDV gibi vergilerden elde edilen hasılatta azalmalar ortaya çıkacak ve bankalar arasında rekabet eşitsizliği ortaya çıkacaktır.

Elektronik ortamda gönderilen bilgilerin güvenli olması elektronik ticaretin gelişmesinde büyük önem taşıdığı söylenebilir. Elektronik ticaretin artırılmasını savunanlar internette yapılan her türlü iletişime sadece işleme taraf olanların erişmesini istemektedirler. Bunlar, bu durum sağlanmadan güven ortamının tesis edilemeyeceğini ve dolayısıyla

elektronik ticaretin gelişemeyeceğini savunmaktadırlar. Eğer elektronik ticaret savunulan bu görüşe göre şekillendirilirse vergi idaresinin elektronik ortamda gerçekleşecek bu işlemlerle ilgili bilgi alması hemen hemen imkansız olacaktır. Bunun yanı sıra, elektronik ticaret araçlarına olan ihtiyacı azalttığı için mükelleflerin beyanlarının doğruluğunun kontrolünde kullanılacak bilgi kaynakları da ortadan kalkmaktadır. Ödemelerin elektronik para ile yapılması halinde bu problem daha da artacaktır. Çünkü, vergi inceleme elemanları bildirilen gelir ve harcamaları banka hesapları ve kredi kartı dökümleriyle kontrol edebilmektedir. Ancak, kağıt para gibi elektronik para da iz bırakmayacak bir biçimde herkesçe kullanılabilir ve para aklayıcılarınca para ve diğer değerli şeyleri valizle taşımaya tercih edilebilir.

Vergi idareleri, elektronik ticaret yapan vergi mükelleflerini ve ilgili vergi kanunlarının doğru bir şekilde uygulanabilmesi için bir firmanın faaliyette bulunduğu yargılama alanını belirleyebilmelidir. Tıpkı geleneksel ticarete olduğu gibi, elektronik ticaret yapan bir vergi mükellefinin doğru belirlenmesi çifte vergilemeden kaçınmak için gereklidir. Yetersiz belirleme mekanizmaları içerde bile vergi uygulamasına zarar verecektir. Bir işlemin taraflarını belirleme indirimlere izin verilirse büyük önem taşımaktadır. Yeterli belirleme, tüketiciyi koruma gibi vergisiz

sebepler için de önemli olması muhtemeldir. Elektronik ticaret yapan mükelleflere uygulanabilir bilgi alma şartları ve vergi toplama prosedürleri tarafsız ve eşit olmalıdır. Ancak, şartların yerine getirildiği yollarda farklılıklar olabilir. Çünkü, elektronik ticaret özel durumlar veya tek mekanizmalar ortaya çıkarabilir.

Vergi sistemini düzenli bir şekilde idare etmek, gelir otoriteleri güvenli ve kanıtlanabilir bilgiye erişme kabiliyetini gerektirir. Vergi mükellefi genellikle temel bilgi kaynağıdır ve bu durum devam etmelidir. Ancak, gelir otoriteleri soruşturma amaçları için diğer kaynaklardan ikincil bilginin kullanımını sağlamalıdır. Gelir otoriteleri, kendi yargılama alanlarında bilgi almak için geniş bir güce sahiptir. Vergi anlaşmaları yoluyla bilgi değişimi bunu tamamlar. Ancak, defter kayıt ve belgeleri elektronik ticaret teknolojileri gibi daha kolay bir şekilde başarıldığı gibi iç kanun veya anlaşmaların erişilebileceğinin (uygulanabileceğinin) ötesinde bir yargılama alanında mükellef ve mükellefiyete ait şartları uygulamak zor olacaktır.

Aracı olmamasının temel vergi idaresi etkisi, mevcut bazı vergi toplama noktalarını özellikle stopaj vergilerinde ortadan kaldırmasıdır. Aracının olmaması ayrıca arzular gibi ikincil bilgi kaynaklarını yok edebilir. Araçların olmaması vergi idareleri için sakıncalar ortaya çıkarabilir. Ay-

rica, elektronik ticaretin yeni araçları ortaya çıkarabileceği ifade edilir. Ayrıca, ikincil bilgi kaynağının ödeme sistemi olduğu yerde, elektronik ödeme sistemleri geleneksel ödeme sistemleri tarafından kontrol izleri sağlamayabilir. Elektronik ödeme sistemleri, kıyı bankacılığı imkanlarına ani global ulaşma sağlanarak mevcut nakit ekonomisiyle ilgili riskleri artırır.

Elektronik ticaretin büyük bir bölümünün sınır ötesi işlemlerden oluştuğu söylenebilir. Vergi idareleri ise, ancak ülke sınırları dahilinde bilgi isteme yetkisine sahiptir. Ülke dışında yapılan faaliyetler ve yabancı ülke mukimleri ile ilgili bilgi sağlanması ancak iki ülke arasında mevcut olan çifte vergilemeyi önleme anlaşmasının ilgili maddesi çerçevesinde mümkündür. Vergi oranlarının çok düşük olduğu veya hiç verginin olmadığı vergi cenneti ülkelerden ve çifte vergileme anlaşmasının olmadığı ülkelerden bilgi temini çok zor olmaktadır.

Elektronik ticaret bilgi kaynaklarını ortadan kaldırması ve bilgiye ulaşmayı zorlaştırmasının yanında mükelleflerin ve mükellefiyetlerin belirlenmesinde de güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler ve elektronik ticaret hemen her alanda mevcut geleneksel yapıyı değiştirecek bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Bu değişimin bir sonucu olarak internet aracılığıyla

la gerçekleştirilen işlemlerin niteliğini ve bu işlemleri gerçekleştiren kişilerin kimliğinin tespiti imkansız bir hal almaktadır. Örneğin, internet ortamında bir kişinin hiçbir ilişkisinin olmadığı bir ülkeyi adres vermesi ve başka bir firmaya ait olan marka ve unvanları kullanması mümkündür. Bu durumda, kişilerin web sayfasında kullandığı bilgilerin doğru olup olmadığını tespit etmek mevcut şartlarda imkansız olmaktadır. Bunun yanı sıra internette işlem yapan kişiler tespit edilse bile işlem hacminin tespiti son derece zordur (CAN-GİR, 1998: 61).

Yukarıda belirtilenlerin yanı sıra, elektronik ticarete işlemin yapıldığı yerin belirlenmesi de oldukça zordur. Çünkü, adres olarak başka bir ülke gösterilebilmektedir. Bunu kısıtlayan bir mekanizma günümüzde yoktur. Örneğin, bir ülkede faaliyette bulunan bir kişi adres olarak başka bir ülkeyi gösterebilir. Bu ise, sınır ötesi işlemlerde vergileme hakkının hangi ülkeye ait olacağı sorunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, elektronik ticaretle birlikte uluslararası ticaret yapan firmaların boyutlarının küçüleceği ve bu firmaların sayısının aratacağı tahmin edilmektedir. Çünkü, internet aracılığıyla uluslararası ticaret yapmak büyük organizasyonları gerektirmemektedir. Böylece, küçük ölçekli firmalarda rahatça ticaret yapılabilmektedir. Bu olumlu bir gelişme olmakla birlikte beraberinde çok sayıda mükellef

lefin izlenmesi ve denetlenmesi zorunluluğunu getirmektedir. Sayıları artan bu firmaları etkin ve verimli bir şekilde denetlemek zordur.

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, elektronik ticaret vergi denetimi için gerekli olan bilgiye ulaşmayı zorlaştırmak suretiyle vergi kayıp ve kaçığı için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Bu ise, vergi idarelerinin işini ve vergi denetimini zorlaştırmaktadır. Ancak, bilgi ve iletişim teknolojisinin bu olumsuzluklarının yanı sıra vergi idaresine gerek normal işleyişte gerekse mükelleflerin denetiminde önemli yeni imkanlar sunduğu göz ardı edilmemelidir.

İletişim kolaylıkları ve bilgiye erişim, mükelleflere yardım etmeyi ve cevap verme zamanını daha iyi kullanmayı sağlayabilir. Vergi idaresi, mevcut teknolojinin kullanımını ve devamlı mükellef hizmetlerini iyileştirmek için vergi sisteminin idaresinde ticari gelişmeleri kullanmayı sağlamalıdır. Kayıt ve belge zorunlulukları basitleştirilmeli ve elektronik materyalin kabulü için normlar oluşturulmalıdır. Elektronik değerlendirme ve vergi toplama teşvik edilebilir ve daha kolay, daha hızlı ve daha güvenli vergi ödeme yolları ve vergi iadeleri almak kolaylaştırılabilir. Vergi otoriteleri, vergi mükelleflerini bulmak veya tespit etmek için güvenilir bilgiye ulaşma yeteneğini devam ettirmelidir. Ülkeler, vergileri toplamak ve kontrol etmek için uygun sistemler sağlamalıdır ve

vergi toplamayı kolaylaştıracak uluslararası mekanizmalar geliştirilmelidir (OECD; 1998a: 5; 1998b: 8).

Vergi otoriteleri, yeni teknolojilerin idari ve mükellef uyum maliyetlerini azaltma ve iradi uyumu artırma yolları dahil mükellef hizmetlerini iyileştirmek için bir imkan sağlayabileceğini kabul etmektedir. Vergi otoriteleri, bu olasılıkları araştırmakta, çeşitli seçeneklerin yararlarını değerlendirmekte ve bunları uygulamanın şartları ve maliyetlerini değerlendirmektedir. Vergi otoriteleri, mükellef hizmetinde yeni teknolojilerin yararlarını elde etmek için isteklidir. Nitekim, günümüzde bir çok vergi idaresi elektronik veri değişimi ve onların işlerini daha etkili yapan diğer teknolojiye dayalı programlara sahiptir. Bu kolaylıklar, firmaların vergi düzenlemelerine uymak için çok zaman harcamayacağını ve hem vergi idaresi ve hem de onun müşterisi daha az kağıt kullanacağını ifade eder. Diğer yararlar, müşteri hesaplarını zamanla güncelleştirme, daha hızlı işlem, daha hızlı iadeler ve verimlilik artışıdır. Son zamanlarda ortaya çıkan teknolojik gelişmeler mükellef hizmetlerini artırmak için imkanlar sunar. Ayrıca, bu yeni teknolojiler yönetim maliyetlerini azaltmak için daha düşük maliyetli bilgi işleme metotları sunarak, ödeme sistemleri gibi otomasyona izin vererek ve fiziksel depolama maliyetlerini azaltma yoluyla

la gelir otoritelerine yardım edebilir (OECD, 1998b: 9-13).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerle vergi idareleri bir web sayfası oluşturarak vergi mükelleflerine rehberlik edebilir ve gerekli bilgileri sunabilir. Bir çok standart sorular için karşılıklı telefon cevaplama sistemi kurabilir, hareket kabiliyeti yüksek vergi mükellefleri için tek bir e-mail numarası kullanmak düşünülebilir, e-mail yoluyla mükelleflerden soru alma ve cevaplama hizmeti verilebilir, vergi ödemeleri ve iadeleri için direkt mevduat programları, yeni teknolojileri kullanma yoluyla bilgi alınabilir ve sosyal güvenlik, maaş ve ücret vergileri ve diğer benzer ödemeler için otomatik ödeme sistemini uygulanabilir (OECD, 1998b: 10-13).

6. Elektronik Ticaretin Defter ve Belge Düzeni Üzerine Etkisi

Bütün çağdaş vergi sistemlerinde olduğu gibi Türk vergi sistemi de beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esasında, mükellefler vergiye tabi gelirlerini toplayıp beyannameye yazmakta ve bu tutar üzerinden vergi hesaplanmaktadır. Beyan sisteminin dayandığı kural kanuni defter ve belgelerdir. Dolayısıyla, beyan esasında usulüne uygun olarak tutulmuş olan defterler önemli fonksiyona sahiptir. Defter kayıtları ve belgelere dayalı beyan aksi ispatlanıncaya kadar doğru kabul

edilir. Mükellefin beyanının geçersiz kabul edilerek dış belirtilere göre re'sen matrah takdiri yoluna gidilmesi için defter ve belgelerin doğru ve güvenilir olmadığına veya defter ve belgelere ulaşma olanağının ortadan kalkmış olması gerekmektedir (CANGİR, 1999: 97; İGEME, 1999: 4). Dolayısıyla, defter ve belgeler vergi idaresinin denetimi içinde büyük önem taşımaktadır

Vergi hukukundaki yasal düzenlemeler işlemlerin kağıtla yürütüleceği varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla, elektronik ortamda tutulan defter ve muhasebe kayıtları ve düzenlenen belgeler kağıda aktarılmaması halinde geçerliliği olmaktadır. Bunların geçerli olmaması, gerekli alt yapı olmadığından elektronik ortamdaki kayıtların istendiğinde değiştirilebilmesi ve sevk irsaliyesinde olduğu gibi bazı belgelerin sadece elektronik ortamda bulunması yetmemekte bunun kağıda aktarılması gereği gibi haklı gerekçelere dayandırılabilir. Elektronik ortamda yapılan kayıtlar yasal defterlere aktarılmadığı sürece mevcut yasal düzenlemelere göre geçerli kabul edilmemektedir. Ancak, VUK'nun 4369 sayılı kanun ile yeniden düzenlenen 257. maddesinin ilk fıkrasının 3 numaralı bendinde "tutulması zorunlu defter, kayıt ve belgelerin mikro film, mikro fiş veya elektronik bilgi ve kayıt araçlarıyla yapılması veya bu kayıt ortamlarında saklanması konusunda izin ver-

meye veya zorunluluk getirmeye, bu konuda uygulama usul ve esaslarını belirlemeye" Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Bu hüküm, kayıt ve belge düzeninin elektronik ortama uyarlanması için gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır. Bu hükmün uygulanabilmesi için Maliye Bakanlığı yetkisini kullanması gerekmektedir.

Tutulmuş defter ve belgeler mükellef beyanının dayanağını oluşturmaktadır. Defter ve belgelerin bu fonksiyonu yerine getirebilmesi için defter kayıtları ve belgelerin gerçek durumu yansıtması gerekir. Defter ve belgelerin gerçek durumu yansıtmayı yansıtmadığı ise sistem içinde kullanılan defter ve belgelerin izlenebilmesi ve kontrol edilebilmesine bağlıdır. Uygulamada bu fonksiyon defter ve belge kullanımının noter tasdikleri gibi belli esaslara bağlanması ile sağlanabilir. İşlemlerin kağıt yerine elektronik ortamda yapılması halinde ise kullanılan defter ve belgelerin izlenebilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Bu nedenle elektronik ortamda tutulacak defter ve muhasebe kayıtları ile düzenlenecek belgeler konusunda bazı işlemlerin yerine getirilmesi gerekir. Öncelikle, defter ve belge kullanımının noterlerin ve anlaşmalı matbaaların yerine getirdiği işleve benzer bir işlevi elektronik ortamda yerine getirebilecek yetkili bir kişinin onayından geçirilmesi gerekir. Böylece, defter ve belgeler gerektiğinde izlenebilecektir. Bunun yanı sıra, elektronik ortamda defter ve muhasebe kayit-

lerinin tutulduğu ve belgelerin düzenlendiği programların belli standartlara kavuşturulması gerekmektedir. Aksi halde, kullanılan defter ve belgelerin izlenebilmesi sorunu çözmeyecektir (CANGİR, 1999: 103). Elektronik ticaretin defter ve belge düzeni üzerindeki belirtilen olumsuz etkileri ve ortaya çıkaracağı zorluklar zamanla aşılabilecek nitelikte sorunlar olduğu söylenebilir.

7. Sonuç

Bilgi ve iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler ve elektronik ticaret değişik alanlarda mevcut olan geleneksel yapıları değiştirecek bir potansiyele sahiptir. Elektronik ticaretin toplam dünya ticareti içindeki payı şimdilik az olmakla birlikte yakın gelecekte bu ticaretin hızla artacağı ve önemli sosyal, ekonomik ve mali etkiler ortaya çıkaracağı kuşkusuzdur. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler hizmetlerin üretildiği yer ile bu hizmetlerden faydalanılan yer arasındaki bağımlılığı giderek kaldırmakta ve yeni ticaret ve iş yapısına uygun bankacılık ve ödeme sistemleri geliştirmektedir. Elektronik ticaretle birlikte ticaret ve yatırım kararları da coğrafi sınırlardan giderek bağımsızlaşmaktadır.

Mevcut vergi mevzuatı ve vergi idaresi geleneksel yapıyı esas aldığından ve uygulanan politikalarda bu yapıya göre oluşturulduğundan bilgi ve iletişim teknolojisi ve elekt-

ronik ticarete meydana gelen gelişmeler vergi idaresi ve vergi politikası üzerinde önemli etkiler meydana getireceği kuşkusuzdur. Çünkü, günümüzde sayısal mal ve hizmetlerin öneminin artması, bilgi depolama ve iletmede meydana gelen gelişmeler önemli vergisel sonuçlara sahiptir. Elektronik ticaret, mali sahneye kuyruklu yıldız gibi aniden ve parlak bir şekilde gelmiştir. Elektronik ticaretin kuyruklu yıldızdan farkı ise yıldızın kaybolmasına rağmen elektronik ticaretin kaybolmamasıdır. Ancak elektronik ticarete, uygulanan vergi politikaları ile ortadan kaldırılabılır. Elektronik ticaret, uygulanacak vergi politikalarından büyük zarar görebileceği gibi vergi sisteminde yeni reformların yapılmasına da neden olabilir. Gelişi güzel politikaların uygulanması, elektronik ticarete telafisi güç zararlara neden olabilir ve binlerce iş ve milyonlarca tüketici olumsuz yönde etkilenebilir. Ülke içindeki faaliyetler üzerine vergi koymak ve konulan vergilere uyumu sağlamak nispeten daha kolaydır. Fakat, sınır ötesi işlemlerde hem uyumu sağlamak hem de idare etmek özellikle vergi kanunları farklı ise daha zordur. Bu nedenle ortaya çıkan gelişmeler bir takım vergi politikası etkilerine sahiptir.

Ekonomilerin artan entegrasyonu ve elektronik ticaretin artması, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığını kolaylaştırmaktadır. Dünya en-

tegrasyonu arttıkça ve emek ve sermaye gibi üretim faktörleri vergi oranı düşük olan ülkelere serbestçe hareket ettikçe, ülkelerin rakiplerine göre daha yüksek vergi oranı koyma imkanları da azalmaktadır. Çünkü, yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu firmaların yerleşme yeri seçiminde daha fazla serbestiye sahip olması, ülkelerin firmalarını rakiplerinden daha fazla vergilendirmelerini zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, elektronik ticaretin artması internet ortamında yapılan bu işlemlerin izlenmesini ve vergilendirilmesini mevcut şartlarda imkansız kılmakta ve teknolojik gelişme sonucu, çokuluslu şirketler ürünlerinin dizayn edildiği, üretildiği, satıldığı ve firma ile ilgili diğer faaliyetlerin yapıldığı yerleri ülkeler itibarıyla farklılaştırma imkanına sahip olmaktadırlar. Böylece, çokuluslu şirketlerin bir ürün ile ilgili olarak yaptığı faaliyetler birden fazla ülkenin vergileme yetkisi alanına girmektedir. Bu durum ise, çokuluslu şirketlere ülkelerin vergi sistemleri ve oranlarını dikkate alarak her ülkede beyan edecekleri gelirlerini transfer fiyatları yoluyla ayarlama imkanı vermektedir. Bilgi ve iletişimdeki gelişmeler ve bunlarla yakından ilgili olan elektronik ticaretle birlikte transfer fiyatlama uygulamalarının giderek karmaşık bir hal alarak devam edeceği söylenebilir.

Sermaye hareketliliğinin aynı zamanda vergi matrahının coğrafi

anlamda değişken olmasına yol açması yatırım, finansman ve diğer iş kararlarının da ülkeler arasındaki vergi farklılıklarına duyarlı hale gelmesine yol açmıştır. Böylece ticaret, yatırım ve vergi konuları bir biriyle bağlantılı duruma gelmiştir. Bu durum ise, hareketli sermayeyi çekmek için vergi politikası alanında bir yarış riskini artırmıştır. Teknolojik gelişmeler, özel vergi rejimleri oluşturarak vergi rekabeti yapılmasını daha da kolaylaştırmaktadır. İnternet yoluyla yapılan elektronik ticaret, henüz çok yeni olduğu için bu ticaretin vergiler üzerindeki etkisinin az olduğu söylenebilir. Ancak, internet yoluyla yapılan elektronik ticaret bir gün vergi gelirlerinin % 10'luk bir kısmını bile götürürse bu durum bile vergi oranı yüksek olan ülkelerde önemli bir etki oluşturacaktır.

Günümüzde hemen her ülkede, sermayeden ziyade işçiler gibi daha az hareketli olan üretim faktörlerini vergilemeye doğru bir kayma olmaktadır. Şahsi gelir vergisi, bugün bütün zengin ülkelerin vergi gelirleri içinde birinci sırayı almaktadır. Buradan hareketle, sermaye gelirlerinin vergilendirilmesinde ülkeler arasındaki efektif vergi yükünün çok farklılaşamayacağı söylenebilir. Buna karşılık, hükümetlerin ücret ve benzeri gelir unsurlarını ve tüketim vergilerini farklılaştırabileceği söylenebilir. Dolayısıyla, yaşanan internet destekli küreselleşme, vergi sistemleri arasında tekdüzelik sağlayacak diye bir kural yoktur.

Ancak, bu gelişmeler vergi sistemlerini birbirine yaklaştırabilir. Elektronik ticaret ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin vergi sistemlerinde ortaya çıkardığı olumsuz etkileri gidermek için, vergi tabanının ekonomideki değişiklikleri yansıtacak bir şekilde ayarlanması fikri öne sürülmektedir. Yapılacak ayarlama ile bütün bilgi akışlarının vergilendirilmesi söz konusu olmaktadır. Bunun içinde elektronik ortamda transfer edilen bilgiyi esas alan "bit vergisi" önerilmektedir. Bu öneri, bir çok Avrupalı politikacı tarafından desteklenmesine rağmen ABD'de bu öneri ciddiye alınmamıştır. Uygulanacak olan "bit vergisi" bütün işlemleri aynı oranda vergilendireceği için adil olmadığı gibi işlemlerin bu verginin olmadığı alanlara kaymasını sağlayacaktır. Ayrıca, internet işlemleri üzerine konulacak bir vergi internet üzerinden yapılacak satışları engelleyecektir. Elektronik ticaretin vergilendirilmesinin ise vergi gelirlerini azaltarak bütçeleri zayıflatacağı ileri sürülmektedir. Bu olumsuzlukları gidermek için hükümetler gelecek yıllarda vergi tabanlarını kâr ve tasarruflar gibi yüksek mobiliteye sahip üretim faktörlerinden tüketime ve işgücüne kaydıracağı söylenebilir. İnternet yoluyla satılan mal ve hizmetlerin ve bunlardan elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi ise gittikçe daha da zorlaşacağı söylenebilir. Dolayısıyla, vergi yükünün büyük bir bölümü hareket kabiliyeti daha

az olan özellikle niteliksiz işgücü üzerinde kalacaktır. Bu durum ise, işsizliği artıracak ve işçileri kızdıracaktır. Kısaca, internet temel ihtiyaç maddelerinin satışını lüks malların satışından daha az etkileyecek ve vergi sistemi azalan oranlı bir yapıya dönüşecektir. Bütün bunların bir sonucu olarak mali amaçlarla getirilecek çözümlerden biri, fiziki mülkler gibi varlığı gizlenemeyecek ve kaçırılmayacak olan şeyler üzerindeki vergi yükünü artırmak olacaktır. Böylece bilgisayar çağı, endüstri sonrası dünyayı endüstri öncesi bir vergi sistemine dönmeye zorlayacağı anlaşılmaktadır. Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi elektronik ticaret ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler vergi politikaları üzerinde önemli etkilere sahip olacağı ve ülkelerin vergi alanında politika belirleme serbestilerinin kısmen sınırlanacağı, iktisat ve ticaret politikaları alanında görülen karşılıklı bağımlılığın vergi politikası alanında görülmeye başlanacağı söylenebilir.

Teknolojide gelinen nokta ve buna paralel olarak ortaya çıkan iş hayatı bilgiye erişim konusunda önemli güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Elektronik ticaret araçlarına olan ihtiyacı azalttığı için mükelleflerin beyanlarının doğruluğunun belirlenmesinde kullanılacak bilgi kaynakları ortadan kalkmaktadır. Elektronik ticarete meydana gelen gelişmeler bu ticarete uygun ödeme tek-

niklerinin ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Ödemelerin sadece sanal ortamda kullanılabilen elektronik para ile yapılması halinde bu işlemleri vergilemek için gerekli olan bilgiyi elde etmek daha da zor olacaktır. Çünkü, elektronik para kağıt para gibi iz bırakmamaktadır. Dolayısıyla, ödemesi elektronik para ile yapılan işlemlerle ilgili vergiyi almak mevcut şartlarda imkansız olacaktır. Ayrıca, ortaya çıkan teknolojik gelişmelerle birlikte vergi idareleri, büyük bir hareket serbestisine sahip yeni bir mükellefiyet ve bu mükelleflerin faaliyetleri ile karşılaşmaktadır. Bu tabloyu kavramak ve gerekli işlemleri yapmak için sadece ülke sınırları içindeki bilgiler yeterli olmayacaktır. Bu durumda bilgi değişimi konusunda uluslararası işbirliği kaçınılmaz olmaktadır.

Bilgi ve iletişimde meydana gelen gelişmeler mükelleflere vergiden kaçınma ve vergi kaçırma konusunda imkanlar sağlamanın yanında vergi idaresinin denetimini hemen hemen imkansız hale getirmektedir. Elektronik ticaret, malların dolaşımında mevcut olması gereken bir çok belge ve bilginin ortadan kalkmasına neden olacaktır. Ancak ortaya çıkacak bu etkiler tek düze ve aynı yönlü değildir. Bu etkilerin olumlu ve olumsuz iki boyutu bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler bir taraftan vergi idaresine normal işleyişte ve mükelleflerin denetiminde önemli

yeni imkanlar sunmakta, bir taraftan da vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı imkanlarını artırmaktadır. Bu durumda vergi idaresi, teknolojik imkanlardan en fazla yararlanmaya ve ortaya çıkacak vergi kayıp ve kaçaklarını da en aza indirmeye çalışması gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ASOMEDYA (1998), "Elektronik Ticaret ve Kamu Kesiminde Sürdürülen Çalışmalar", Ağustos, 28-42.

ATABAY, Varol (1999), "Elektronik Ticaret Damgasını Vuracaktır", İGEME, Ocak - Mart, s.14-23.

AYDEMİR, Birol (1997), "Kaybolan Vergiler", İşletme ve Finans, Ocak, s.50-8.

AKYÜREK, Senem (1999), "E-Ticaretin Sınırları Nerede Başlıyor?" BT Haber Dergisi, Bankacılık 99 Eki, 21 Haziran, s.12.

CANGİR, Niyazi (1998), "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi-I,II,III,IV",

Yaklaşım Dergisi, sayı 69,70,71,72, Eylül, s.52-63, Ekim, s.57-66, Kasım, s.42-53, Aralık, s.80-88.

_____ (1999), "Elektronik Ticaret ve Vergi", İnovasyon Dergisi, Ekim,

_____ (1999), "Elektronik Ticarete Vergilendirme", Türkiye İçin Elektronik Ticarete Geçiş

İçin Durum Değerlendirmesi Pilot Uygulama Projesi,

TÜBİTAK BÜLTEN, Ankara, Nisan, s.84-130.

CEM, İpek (1998), "Elektronik Ticaret", Liberal Bakış Gazetesi (15.2.1998), s.6.

CHARLES, E., Mclure (1997), "Electronic Commerce, State Sales Taxation, and Intergovernmental Fiscal Relations", National Tax Journal, V. L, N.4, September, 731-749.

FOX, William F.; MURRAY, Matthew N. (1997), "The Sales Tax and Electronic Commerce: So What's New?", National Tax Journal, V.L, N.3, September, s.573-592.

GÜNAYDIN, İhsan (1998), Vergi Politikalarının Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Üzerine Etkisi, (Basılmamış Doktora Tezi), Mayıs 1998, Trabzon.

HACIOSMANOĞLU, M. Çetin (1997), Vergi Sistemleri Etkinliklerini Yitiriyorlar mı?", Vergi Dünyası, Temmuz, S.191, s.3-17.

HARDESTY, David (1999) "E-Commerce Commission Calls for a New Tax System",

http://www.oecd.org/ecommer_cetax.com/doc/083099.htm

HELLERSTEIN, Walter (1997), "Transaction Taxes and Electronic Commerce: Designing State Taxes That Work in an Inter-

tate Environment", National Tax Journal, N.3, September, s.593-606.

İGEME (1999), Elektronik Ticaret, Ağustos.

OECD (1997), "Measuring Electronic Commerce", OECD Working Paper, s.1-19.

_____ (1997), Electronic Commerce: Opportunities and Challenges For Government, OECD.

_____ (1995), Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations,

_____ (1997), Tax Policy Implications of the Communications Revolution. OECD.

_____ (1998a), Electronic Commerce: Taxation Framework Conditions, 8 October. s.1-7.

_____ (1998b), Electronic Com-

merce: A Discussion Paper on Taxation Issues, Discussion Paper, 17 September, s.1-31.

_____ (1999), The Economic and Social Impact of Electronic Commerce: Preliminary Finding and Research Agenda, October 19. OECD.

WEINER, JOANN M., (1997), "Discussion of Papers on Telecommunications Taxation" National Tax Journal, V.L, N.3, September, s.623-630.

WTO (1998) Electronic Commerce and the Role of the WTO.

DİPNOT

1. Transfer fiyatlarını belirleme metodları için bakınız (GÜNAYDIN, 1998: 251-260).

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (AĞUSTOS 2000)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Kredi
A.B.D.	6.0	3.7	3.6	4.3	-398.8	-367.2	6.50	9.50
Almanya	3.3	1.8	1.7	10.5	64.4	-21.5	-	-
Avustralya	4.3	3.2	4.0	7.2	-8.4	-22.2	6.25	9.00
Avusturya	3.9	2.7	2.0	3.8	-4.7	-4.9	-	-
Belçika	5.1	2.8	3.3	12.0	15.4	11.8	-	-
Danimarka	1.7	3.3	3.6	5.7	4.3	1.6	4.70	7.50
Fransa	3.3	1.7	5.2	11.3	14.8	33.8	-	-
Hollanda	4.7	2.7	2.5	3.4	12.1	23.6	-	-
İngiltere	3.1	3.3	4.6	6.2	-42.8	-18.3	5.56	7.00
İspanya	4.2	3.4	1.7	15.5	-37.3	-16.2	-	-
İsveç	3.0	1.2	3.7	5.9	15.8	5.9	3.75	5.24
İsviçre	3.4	2.0	0.2	2.6	0.3	29.8	3.08	5.00
İtalya	3.0	2.6	1.8	11.5	8.4	3.2	-	-
Japonya	0.7	-0.7	0.9	4.8	124.9	116.8	0.01	1.38
Kanada	4.9	2.9	4.6	7.5	27.0	2.2	5.65	7.50
Euro-11	3.4	2.4	2.2	9.9	38.6	2.1	4.31	4.95

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 5 Ağustos 2000.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B., Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

Sermaye Piyasası

MUSTAFA BARIŞ

Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi YayınYönetmeni

Borsada Yaz Durgunluğu

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Temmuz ayının ilk haftasına, yine para girişinin olmaması nedeniyle düşerek başladı. İMKB Turkcell'in halka açılacağı'nın açıklanmasından bu yana talep toplamayı bekliyordu. Ancak Turkcell'in halka arzı sırasında yurtiçi talebin son güne kadar canlanmaması sonucunda borsada hafta boyunca tedirginlik vardı ve sıkışık seyir hafta boyunca da devam etti. Enflasyon oranının düşük çıkması bile borsanın yükselmesini sağlayamadı. Borsa haftayı % 0.008'lik değer kaybı ile kapadı.

Hazine "4 Temmuz 2000 Salı" günü gerçekleştirdiği iki yıl vadeli tahvil ihalesinde nominal 177 trilyon liralık satış gerçekleştirdi. Hazine'nin ihalesinde toplam 997 trilyon liralık teklif gelirken, net satış miktarı 183 trilyon 300 milyar lira oldu. İki yıl vadeli tahvil ihalesinde yıllık basit ortalama faiz % 40.28, bileşik ortalama faiz 46.79 olarak gerçekleşti. İhalede basit faiz minimum % 40.01, maksimum % 40.47, bileşik minimum faiz % 46.43, maksimum da % 47.04 düzeyindeydi. Hazine, ihale öncesinde toplam net 217.16 trilyon liralık rekabetçi olmayan teklif satışı gerçekleştirdi. İhaleleri yapılan iki

yıl vadeli senetler, 16 Mayıs 2000 tarihinde ihalesi gerçekleştirilen, iki yıl vadeli senetlerin yeniden ihracı oldu. İhaleden önce piyasa yapıcıları ve kamuya, rekabetçi olmayan tekliflerine karşılık, ihalede ortalama faiz üzerinden 217.2 trilyon liralık satış gerçekleştirildi.

İMKB Temmuz ayının ikinci haftasına, talep gören halka arzların bitmesine neden olarak yükselerek başladı. Fakat bu yükseliş haftanın diğer günle-

Tablo 1
Temmuz Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
İzocam	32.25	Acıbadem Sağlık	58.33
Brisa	23.37	Alternatif Yat.Ort.	50.00
Ege Gübre	20.00	Park Tekstil	42.42
T.Demir Döküm	19.48	Kaplamin	37.41
Hektaş	15.62	Eminiş Ambalaj	36.73
Mudurnu Tav.	10.29	Metemteks	36.50
Otosan	7.57	Ersu Gıda	30.76
Güney Bira	7.54	Dentaş Ambalaj	29.41
Pınar Süt	7.50	T.Kalkınma B.	28.67
Kordsa	3.94	Toprakbank	27.77

Tablo 2
Temmuz Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Arçelik	- 22.13	Vakıf Fin.Kir.	-27.58
Konya Çimento	- 12.50	Okan Tekstil	-27.27
Yasaş	-10.25	Aksu Enerji	-27.27
Ereğli D.Ç.	-9.00	Marmaris Martı	-27.17
Kav Dan.Paz.Tic.	-8.97	Akal Tekstil	-25.80
Migros	- 8.69	Gediz İplik	-25.39
Çelik Halat	-7.93	Beko Elektr.	-21.90
Döktaş	-6.89	Yapı Kredi Yat.Ort.	-20.90
Aktaş Elektrik	-6.25	Koniteks	-17.74
Petrol Ofisi	-6.15	Marmaris Altın Yunus	-17.64

rinde devam etmeyince yerini düşüşe bıraktı. Turkcell hisselerinin İMKB'de işlem görmeye başlaması ile canlanması beklenen piyasada tam tersi bir hareketin oluşması borsada moralleri bozdu. Haftanın son iki işlem gününde, kamu kurum ve kuruluşlarının sıcak havanın etkisiyle tatil edilmesi, borsada durgunluğu daha da artırdı. Ayrıca yatırımcıların, borsaya hala kısa vadeli yatırım aracı olarak bakması da endeksin yükselişini engelliyor.

İMKB Temmuz ayının üçüncü haftasına; para girişinin olmaması ve Özelleştirme İdaresi'nin açıkladığı rapor nedeniyle kamu hisselerine yönelik satışların gelmesiyle düşerek başladı. Borsa hafta boyunca bir ileri iki geri hareket etti. Hafta boyunca sıkışık seyreden borsa haftayı % 0.57'lik değer artışı ile kapadı.

Hazine "18 Temmuz 2000 Salı" günü bir yıl vadeli tahvil ihalesinde yıllık % 32.55 faizle 751.9 trilyon liralık net borçlanmaya gitti. İhale öncesi piyasa yapımcılarına yapılan 30.6 trilyonluk satışla birlikte toplam net borçlanma 782.5 trilyon lira olarak gerçekleşti. Yapılan bir yıl vadeli tahvil ihalesine toplam 2 katrilyon liralık teklif geldi. Hazine bu teklifin 996.7 trilyon lira nominal değerdeki bölümüne en düşük % 31.8, en yüksek de % 32.85 faizle karşıladi. Net borçlanmanın 751.9 trilyon lira olduğu ihalede ortalama faiz ise % 32.55 olarak hesaplandı. 700-900 trilyon lira net borçlanma hedefiyle ihale açan Hazine, ihaleden önce de piyasa yapıcısı bankaların rekabetçi olmayan tekliflerine karşılık 30.6 trilyon liralık borçlanmaya gitmişti. Böylece net borçlanma 782.5 trilyon lira oldu.

İMKB Temmuz ayının dördüncü haftasına; Moody's'in Türkiye'nin döviz borçlanma notunu artıracığına yönelik açıklaması ve işlem hacminin de 400 trilyonu aşması nedeniyle yükselerek başladı. Hafta boyunca GSM sözleşmesinin tamamlanacağı haberlerinin verdiği moralle gelen alımlar sonucu, borsa haftayı % 3.89'luk değer artışı ile kapadı.

Hazine'nin "25 Temmuz 2000 Salı" günü düzenlediği üç ay vadeli bono ihalesinde, son 14 yılın en düşük yıllık bileşik faizi ile borçlandı. Hazine ihalede % 28.72 yıllık basit faizle 307 trilyon lira topladı. Yıllık bileşik faiz ise % 31.96 oldu. İhale sistemi ile borçlanmaya 1986 yılında başlayan Hazine, bu ihale ile tarihinin en düşük bileşik faiz seviyesine inmiş oldu. Hazine 1986 yılından beri borçlanma ihaleleri açıyor. Hazine faizinin piyasaya göre oluşması da bu tarihe kadar uzanıyor.

Hazine'nin düzenlemiş olduğu üç ay vadeli bono ihalesine 990.5 trilyon liralık nominal teklif geldi. Hazine bu teklifin nominal bazda 329 trilyon liralık bölümünü karşıladı. İhalede net borçlanma ise önceden açıklandığı gibi 307

trilyon lira olarak gerçekleşti. İhalede, yıllık ortalama basit faiz % 28.72 oldu. Bu faiz oranının yıllık bileşik getirisi ise % 31.96 olarak hesaplandı. Hazine hem yıllık basit faiz hem de bileşik faizde son yılların en düşük noktasına indi. Bu ihalede gerçekleşen faiz oranı Hazine'nin 25 Ekim 2000 tarihinde yapılacak olan iki ve üç yıl vadeli tahvillerin kupon faizi ödemelerinin bazını oluşturacak.

İMKB Temmuz ayının son işlem gününde; uluslararası piyasalarda başlayan satışlar ve GSM sözleşmesine ilişkin net bir gelişmenin olmaması sonucu günü düşerek kapadı.

Tablo 3
Temmuz Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	<tb>Önceki Ser.	<tb>Bedelli	<tb>%	<tb>Bedelsiz	<tb>%	<tb>Yeni Ser.
Anadolu Efes	12.000.000	13.084.000	-	-	-	25.084.000
Banvit	6.000.000	-	-	2.800.000	46,67	8.800.000
Birlik Mensucat	4.131.000	826.000	20	1.239.000	30	4.131.000
Commercial Sig.	1.100.000	-	-	2.900.000	263,63	4.000.000
Çelik Halat	997.000	-	-	997.000	100	1.994.000
Doğan Y.H.	76.125.000	-	-	25.121.000	33	101.246.000
Ecz. Yapı	2.000.000	-	-	500.000	25	2.500.000
Ecz.Yat.Ort.	250.000	-	-	625.000	250	2.500.000
Ecz.Yatırım	13.200.000	-	-	6.600.000	50	13.200.000
Ege Gübre	1.004.000	-	-	1.004.000	100	2.009.000
Gediz İplik	120.000	-	-	4.680.000	3900	4.800.000
Gıma	15.000.000	10.000.000	66,67	-	-	25.000.000
Gümüşsuyu Halı	4.500.000	2.250.000	50	4.500.000	100	11.250.000
İntema	486.000	-	-	486.000	100	972.000
Kaplamin	1.050.000	550.000	52,38	-	-	1.600.000

Sıralanan bu etkiler sonucunda "31 Temmuz 2000 Pazartesi" günü kapanış fiyatları itibarıyla 13.870,23 puana düşen İMKB Ulusal - 100 endeksinin Haziran ayı sonuna göre değer kaybı % - 4.11 düzeyinde olmuştur. Yine aynı günkü kapanış fiyatları itibarıyla, Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi endeksinin, İMKB Ulusal - 100 endeksine göre düşüşü daha az olmuş, Temmuz ayında % - 0.096 oranında değer kaybederek 4.516.028,77 puana gerilemiştir. Endeks kapsamındaki 40 hisseden 13 tanesi yükselmiş, 24 tanesi değer yitirmiş ve 3 hisse ise değerini korumuştur. Ay içinde en fazla değer kazanan ve kaybeden hisseler tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir.

Sermaye Artırımları

Haziran ayından sonra Temmuz ayında da sermaye artırımları devam etmiştir. Tablo 3'te, Temmuz ayında sermaye artırımını gerçekleştiren 20 şirketin artırım öncesi ve sonrası sermaye rakamlarıyla, bedelli ve bedelsiz artırımlarının tutarları gösterilmiştir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ocak	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26	482009.45	970038.69	736963.15	5078678.55
Şubat	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55	481567.26	870185.89	996300.48	4534752.07
Mart	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67	449760.66	936427.88	1224154.39	4662632.07
Nisan	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81	419157.76	1246481.82	1343754.27	5742031.40
Mayıs	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22	468188.27	1073822.72	1403551.33	4833067.82
Haziran	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07	526546.21	1187994.27	1288600.47	4520368.33
Temmuz	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	176955.20	568012.42	1210065.312	1457020.55	4516028.77
Ağustos	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	183969.42	579112.78	737615.22	1352406.47	
Eylül	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	207830.76	779779.25	630484.23	1733920.33	
Ekim	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	238854.42	849700.62	573932.44	1797901.99	
Kasım	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	267385.51	839360.91	703595.71	2336373.64	
Aralık	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	277923.68	956310.79	726072.07	4117624.90	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış Sermaye (Odenmiş) (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1997 (Milyon TL)	1998 (Milyon TL)	1999 (Milyon TL)	1997 (Net)	1998 (Net)	1999 (Net)	Temmuz 1999	Mayıs 2000	Haziran 2000	Temmuz 2000
1	AKTAŞ	-	1.000.000	5.026.515	4.794.000	3.310.528	400,00	99,000	275,000	88,000	170,000	160,000	150,000
2	ANADOLU CAMI	70.000.000	8.170.000	19.951	174.000	1.117.489	-	1.000	-	2.075	8.900	6.400	8.100
3	ARÇELİK	100.000.000	60.600.000	18.901.661	25.647.000	61.253.949	20,00	6,600	60,000	22,000	40,000	30,500	23,750
4	BAĞFAŞ	10.000.000	2.000.000	2.694.148	2.380.000	2.599.697	50,00	11,000	50,000	16,750	30,000	24,750	24,250
5	BOLU ÇİMENTO	24.788.000	24.788.000	2.343.031	3.389.000	3.983.369	34,56	1,875	24,44	1,700	4,000	3,500	3,550
6	BRISA	25.000.000	7.442.000	11.910.227	11.897.000	13.137.330	78,00	6,300	89,30	11,750	40,000	38,500	47,500
7	ÇELİK HALAT	5.000.000	1.994.000	557.598	349.000	312.820	24,00	3,850	12,00	5,500	14,750	13,250	6,100
8	ÇİMSA	16.848.000	16.848.000	3.393.778	6.279.000	10.788.069	100,00	6,700	31,00	5,050	12,500	11,750	11,250
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	-	500.000	12.957.706	8.805.000	-23.969.824	1601,38	310,000	-	290,000	505,000	485,000	485,000
10	DOKTAŞ	20.000.000	9.600.000	553.279	22.113.000	-1.550.430	25,00	5,400	-	4,150	18,250	8,700	8,100
11	ECZACIBASI YATIRIM	13.200.000	13.200.000	170.613	-437.000	7.897.837	-	13,000	50,00	2,450	8,300	6,800	4,300
12	EGE BİRACILIK	22.000.000	12.770.000	1.604.178	2.014.000	4.076.865	33,00	23,500	14,00	31,500	43,500	-0,500	-0,500
13	EGE GÜBRE	2.009.000	2.009.000	166.267	484.000	1.259.177	36,00	7,100	57,89	4,350	13,000	11,000	6,600
14	ERENLİ DEMİR ÇELİK	44.352.000	44.352.000	436.225	32.675.000	-24.922.263	-	12,250	-	7,700	28,500	25,000	22,750
15	GENTAŞ	3.000.000	1.348.000	1.091.589	1.343.000	-1.199.502	-	3,500	10,00	6,800	13,000	12,750	12,750
16	GOOD YEAR	21.000.000	7.945.000	5.277.081	3.237.000	-4.585.600	25,00	6,300	-	5,700	19,500	20,000	19,750
17	GÜBRE FABRİKALARI	10.000.000	2.500.000	534.326	953.000	877.200	85,00	17,750	19,00	6,700	16,250	14,500	13,750
18	GÜNEY BİRA	10.000.000	3.841.000	655.540	1.079.000	134.133	30,00	24,000	-	15,750	29,000	28,500	28,500
19	HEKTAS	15.000.000	10.308.000	788.164	820.000	-2.095.993	22,16	1,950	-	1,300	3,650	3,200	3,700
20	İZMİR DEMİR ÇELİK	62.250.000	62.250.000	638.191	772.000	1.147.456	-	460	-	1,020	3,450	1,250	1,225
21	İZOCAM	12.000.000	4.500.000	648.739	1.154.000	1.095.371	30,00	2,625	25,00	3,600	7,400	6,200	8,200
22	KARTONSAN	2.700.000	2.025.000	4.004.058	4.574.000	1.868.731	130,00	12,000	57,75	18,000	40,000	36,500	35,500
23	KAVRAN PAZ. TIC.	7.000.000	6.435.000	385.684	617.000	3.888.455	8,00	1,625	40,00	2,700	8,800	7,800	7,100
24	KOÇ HOLDİNG	250.000.000	64.102.000	14.193.141	27.140.000	42.296.323	20,00	25,000	15,00	42,000	52,000	44,000	38,000
25	KONYA ÇİMENTO	-	2.437.000	960.453	1.966.000	3.156.399	31,30	4,600	50,00	6,100	14,500	14,000	12,250
26	KORDSA	60.000.000	16.056.000	4.690.334	3.361.000	3.421.774	50,00	7,800	24,50	6,300	21,500	19,000	19,750
27	MAKINA TAKIMI	18.500.000	16.819.000	514.997	960.000	420.697	-	1,250	-	580	1,550	1,300	1,200
28	MİHORS	9.180.000	9.180.000	4.432.806	15.275.000	25.038.772	300,00	330,000	350,000	187,500	375,000	115,000	105,000
29	MUDURNU TAV	-	3.000.000	507.170	1.424.000	596.223	-	8,200	-	7,600	7,400	6,800	7,500
30	OLJUKSA	10.000.000	4.066.000	607.905	-994.000	659.712	-	3,550	-	6,800	13,750	13,500	13,250
31	OTOSAN	50.000.000	29.243.000	26.749.881	31.460.000	1.250.308	1200,00	82,000	-	6,600	34,500	33,000	35,500
32	PETROL OFİSİ	100.000.000	50.000.000	21.744.401	31.710.000	70.157.454	350,00	51,000	291,76	78,000	35,000	32,500	30,500
33	PINAR SUT	15.000.000	5.167.000	1.036.843	1.503.000	3.261.699	90,00	8,400	50,00	5,600	10,000	10,000	10,750
34	SARKIYSAN	10.000.000	4.000.000	2.876.541	3.912.000	4.020.727	200,00	13,250	55,00	4,450	19,000	17,000	17,250
35	TELETAS	10.000.000	2.000.000	5.613.207	6.796.000	4.488.029	70,00	13,000	-	29,000	152,500	136,000	140,000
36	TÜRK DEMİR DOKUMU	15.000.000	10.000.000	2.148.231	546.000	-4.766.215	0,00	3,150	-	2,050	9,300	7,700	9,200
37	TGARANTİ BANKASI	1.000.000.000	260.000.000	60.206.087	130.075.000	161.098.648	-	8,900	-	3,650	7,900	7,500	7,200
38	TÜRKİYE SİGEM CAMI	150.000.000	84.106.000	3.833.894	3.720.000	1.539.518	14,00	3,900	1,40	4,100	7,700	8,600	8,600
39	YAFI KREDİ B.	-	501.563.000	61.707.502	85.119.000	211.276.598	50,00	3,900	64,00	7,000	7,600	6,900	6,700
40	YASAS	10.000.000	2.430.000	2.106.602	1.426.000	1.057.215	221,00	32,500	9,49	4,600	11,500	10,250	9,200

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. SAADET TANTAN

Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Araştırma Görevlisi

Gelecekteki Alacakların Menkul Kıymetleştirilmesi

Geniş anlamıyla borçlanma aracı olarak banka kredilerinin yerini alan ciro edilebilir enstrümanların gelişimini, dar anlamıyla bankaların tasarruf kurumlarının ve diğer araçların likit olmayan aktiflerinin paketlenerek menkul kıymetlere dönüştürülmesini ifade eden (Cumming, 1987, s. 11) menkul kıymetleştirme, geniş tanımla aracılığın ortadan kalkması (disintermediation), borçlularla tasarruf sahiplerinin finansal piyasalar aracılığıyla kısmen veya tamamen uyumlaştırılmasını içerirken, dar tanımla kredilerin açılması için finansal araçlara gereksinim duyan ancak nihai ta-

sarrufçuya ulaşmada finansal pazarları kullanan işlemleri -ipoteye ve varlığa dayalı menkul kıymetleri kapsamaktadır. Son yılların en önemli finansal yeniliği olarak görülen menkul kıymetleştirmenin modern finansal sistemin geçireceği evrimin üçüncü aşaması olduğu ileri sürülmektedir (Feeney, 1992, s. 2). Bu görüşe göre modern finansal sistem üç aşamalı bir evrim geçirmekte ve her sistem kendinden bir önceki sistemden türemektedir. Finansal sistemin geçireceği evreler şunlardır:

– Birinci Aşama: Bankaların, tasarrufların toplanmasında ve yatı-

rilmasında aracı görevi görmesi (banka yönlü)

–İkinci Aşama: Finansal sistemin banka-yönlü'den pazar-yönlü'ye doğru ilerlemesi. Sermaye piyasaları tasarrufların büyük bir bölümünün yatırıma dönüştürüldüğü yer haline almakta (geniş tanımıyla menkul kıymetleştirme. Almanya ve Japonya gibi).

– Üçüncü Aşama: Finansal kurumların varlıklarını satması (dar tanımıyla menkul kıymetleştirme. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi).

Finansal sistemin gelecekteki yapısı ile ilgili tartışmalarda başlıca iki görüş ortaya atılmaktadır. Pazar ekolüne göre, öncelikle finansal aracılığa (financial intermediation) dayanan geleneksel bankacılık ortadan kalkacaktır (Bryon, 1991, s.55). İkinci grup olan bankacılık ekolüne göre ise, menkul kıymetleştirme modern bankacılığın gelişmesinde sadece yeni bir adım olarak görülmektedir (Feeney,1992, s.3). Ancak menkul kıymetleştirme aracılık faaliyetini ortadan kaldıracığı görüşleri de ileri sürülmektedir (The Economist, May 2, 1992, s. 9).

Menkul kıymetleştirme işleminin ortaya çıkış nedeni olarak rekabetçi ve yasal baskılara bir cevap olduğu genel kabul görmüş bir yaklaşımdır. Özellikle sermaye yeterliliği, mevduatla belirli yatırımların fonlanmasının kârlılığını azaltan neden

olarak görülmektedir. Ancak banka-dışı kurumlarında (finansman şirketleri, firmalar gibi) menkul kıymetleştirme (VDMK) ihracına yönelmeleri, mevzuatın dışında da menkul kıymetleştirme için önemli teşviklerin olduğunu göstermektedir.

Finansal yenilik, finansal sistemi reel ekonominin performansını iyileştirme amacına götüren bir makine olarak görülmektedir (Merton, 1992, ss. 12-13). Bu bağlamda menkul kıymetleştirme bu işlevini yerine getirip getirmediğinin irdelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla menkul kıymetleştirme uygulamasının yurtdışı finansal piyasalarda uygulanma alanları ve yurtiçi finansal piyasalarda uygulanma alanları incelenecektir.

II. Gelecekteki Alacakların Menkulleştirilmesi

Sermaye piyasalarında artan küreselleşme, teknolojide görülen ilerleme standart türde olmayan ticari ve sınai kredilerin, mevcut kredilerin veya alacakların yanı sıra gelecekteki alacakların menkul kıymetleştirilmesini de gündeme getirmektedir.

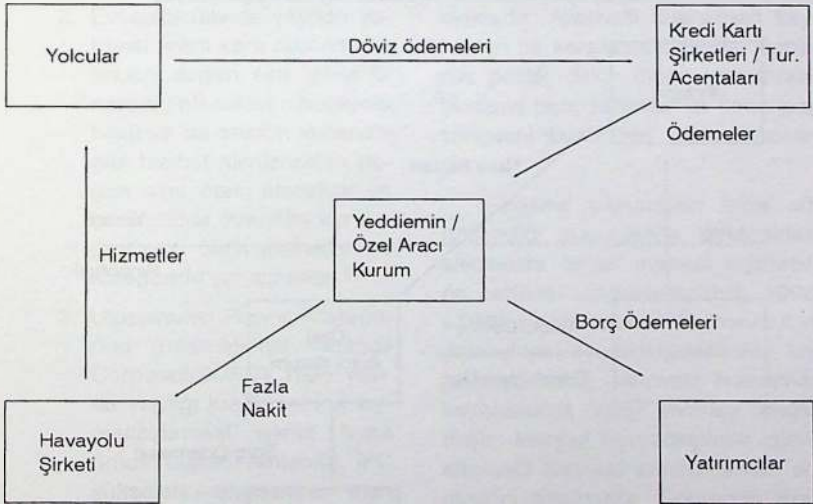
Çoğunlukla Latin Amerika ülkelerinde görülen bu uygulamada, yatırım derecesi düşük bir ülkedeki firma, yabancı yatırımcılara, gelecekteki ihracat alacaklarına dayalı menkul kıymetler satmaktadır. İşlem birden fazla ülke kurumunu biraraya

getirmekte: menkul kıymetleri satan firma, alacakların gerçekleştiği ikinci bir ülke, ödemenin yapılabileceği üçüncü bir ülke ve yatırımcıların geldiği dördüncü ülke.

Temelde işlem şu şekilde işlemlerde: Yatırımcılar bir A.B.D.'li yeddieminden menkul kıymetleri satın almakta. Bu yeddiemin menkul kıymet satışından elde ettiği fonlarla

özel amaçlı kurumdan alacakları ya da senetleri satın almakta. Özel amaçlı kurum senet ya da alacak satışından elde ettiği fonları alacaklarını satın aldığı firmaya ödeme yapmakta kullanmakta. İşlemin başlangıcında, alacakları satan şirket müşterilerini bu durumdan haberdar etmekte, müşteriler de borçlarının özel amaçlı kuruma ve nihai olarak da yeddiemine tahsis edildi-

Şekil-1
Gelecekteki Alacakların Menkulleştirilmesi

Kaynak: John Enderson (eds) *Asset Securitization: Current Techniques and Emerging Market Applications*, ING Barings, Euromoney Books,1997, s.84.

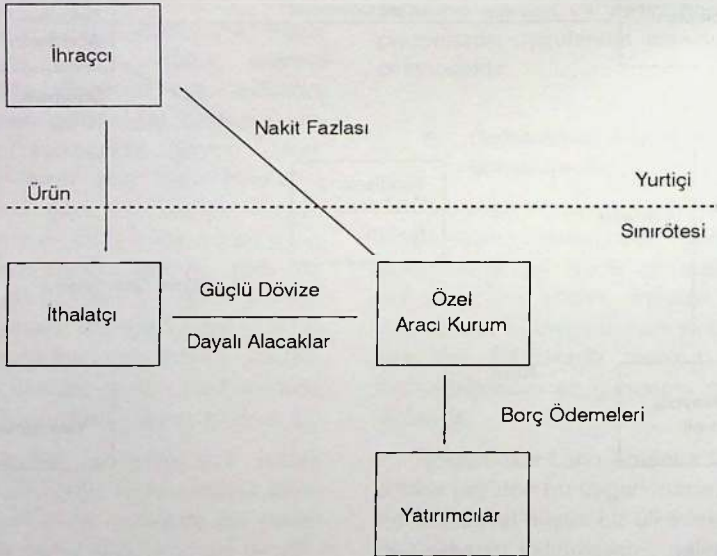
ğini öğrenmekte. Başlangıçta verilen geri dönülemez emirlere bağlı olarak ihracat müşterileri ödemelerini yeddiemine yapmakta. Faiz ve anapara ödemelerini karşılayacak yeterli fon hesapta biriktikten sonra, fazla bakiye özel amaçlı kuruma ve dolayısıyla alacaklarını satan firmaya aktarılmaktadır.

Gelecekteki alacakların menkul kıymetleştirilmesi işlemine gelişmekte olan ülkelerde konu olan alacak türleri;

- hammadde ihracatından doğacak alacaklar
- işçi havaleleri
- telefon ve uçak bileti gibi hizmet satışlarından doğacak alacaklar, ve
- sınır ötesi kredi kartı harcamalarından doğacak alacaklar olabilmekte.

Uluslararası işlemler şu üç şekilde olmakta (Henderson, 1997, s. 83):

Şekil-2
İhracat Alacaklarının Menkul Kıymetleştirilmesi

Kaynak: John Henderson, *Asset Securitization: Current Techniques and Emerging Market Applications*, ING Barings, Euromoney Books, 1997, s.85.

1. yurtiçi varlık/ sınır ötesi yatırımcılar
2. sınır ötesi varlık/ sınır ötesi yatırımcılar
3. sınır ötesi yükümlülükler/ sınır ötesi yatırımcılar,
1. İpotek kredileri, kredi kartı alacakları ya da otomobil kredileri gibi geleneksel menkul kıymetleştirmeye konu olan alacak türleri bu yapıda kullanılmış. Bu işlemlerin zorluğu, vergiler ve para swapı imkanının olup olmamasıdır.
2. Evsahibi ülkede yapılan yabancı kredi kartı harcamalarından doğan sınır ötesi finansal alacaklar, havayolu bileti ya da telefon kullanımı gibi hizmet alımlarından doğan sınır ötesi alacaklar ve hammadde ihracatından doğan sınır ötesi alacaklar bu kategoride yer almakta.
3. Uluslararası Finans Kurumunun (International Finance Corporation-IFC) 1995 yılında yaptığı kredi menkul kıymetleştirmesi işlemi buna örnek olarak verilebilir. IFC yükselen piyasalara olan kredilerini menkulleştirerek farklı piyasalarda satmıştır.

Bu tür işlemlerin 1980'lerde sermaye sıkıntısına düşen, finansman kaynakları yüksek faiz oranları talep eden etkin olmayan yerel

bankalarla, yabancı yatırımcılar olan iyi dereceli Latin Amerikan firmalarının yabancı sermayeyi çekmelerinde yardımcı olduğu görülmüş. Politik riskle ilgili kuşkuları giderildiğinde yabancı yatırımcılar, buldukları sermaye piyasaları daha likit ve derin olduğundan, düşük oranlar talep edebilmektedirler.

Yatırımcı, yatırdığı paranın öncelikle, geri dönebilirliği ile ilgilenir. Sağlam döviz cinsinden olan ihracat alacaklarına dayalı menkul kıymetlerle ilgili olarak bu tür risk unsuru ortadan kalkabilir. Bu durumda talep edilecek oran da düşebilmektedir. Alternatif finansman kaynakları ile karşılaştırıldığında, firmaların politik riski; diğer yatırımcılar (firmaya borç verenler ve firma pay sahipleri) tarafından yüklenilmektedir.

Finansal piyasaların krize sürüklendiği bugünlerde, gelecekteki alacaklara dayalı menkul kıymetlerin cazibesi artmaktadır (Hill, 1998, s.298). Kriz ortamlarında, mevcut ve gelecekteki alacakların menkul kıymetleştirilmesi, alternatif finansman kaynaklarına karşı avantaj sağlamıştır. Menkul kıymetleştirme işlemi alternatif finansal enstrümanları spread'ini azaltmıştır. Spread'in azalması doğal olarak spreadin artmasına neden olan şartların iyileşmesinden kaynaklanmıştır. Spreadi artıran şartlar, yerel bankacılığın etkin olmayışı, yerel sermaye piyasalarının gelişmemişliği, bir kısmı gerçek

bir kısmı da muhtemelen abartılmış politik riskin olmasıdır. Latin Amerikan menkulleştirilmesi başladığında, yerel bankalar çok yüksek oranlar talep etmekteyken, menkul kıymetleştirme (yabancı yatırımcılara) yerel piyasalardaki bu abartılı oranları daha etkin sınırlara çekebilmiştir.

Gelecekteki alacakların menkulleştirilmesi 1980'lerde borç krizine girmiş olan Latin Amerikan ülkelerine yabancı sermaye çekmede

başlı çekmiştir. Mevcut alacakların menkul kıymetleştirilmesiyle kıyaslandığında, gelecekteki alacakların menkul kıymetleştirilmesi işlemi daha karmaşıktır. Menkul kıymetlerin dayandığı alacaklar gerçekleşmeyebilir, gerçekleşmeler dahi, alacaklardaki haklar tanınmayabilir. Latin Amerikan firmalarının gerçekleştirdiği "gelecekteki alacakların menkulleştirilmesi" işlemleri çoğunlukla dolara bağlı alacakları içermektedir. Bu işlemlerle bazı firmalar ülkeleri-

Tablo
Türk Kurumlarının Gerçekleştirdiği Gelecekteki Alacakların Menkulleştirilmesi İşlemleri

Yıllar	İhraççı	Tutar (Milyon Dolar)	İşlem Türü	Vade (yıl)
1993	Interbank	50	Kredi Kartı	5.5
1994	Garanti Bankası	69	Kredi Kartı	7
1995	Interbank	50	Kredi Kartı	5.5
1995	Garanti Bankası	70	Kredi Kartı	7
1997	Garanti Bankası	115	Remittances	5
1997	Vakıfbank	130	Kredi Kartı	3
1998	Garanti Bankası	175	Kredi Kartı	7
1998	Yapı Kredi	120	Remittances	5
1998	Akbank	250	Kredi Kartı	7
1998	Pamukbank	70	Remittances	3

Kaynak: Saha, Anita; *Rating Financial Future-Flow Transactions in Turkey: DCR's Approach*, Duff & Phelps Credit Rating Co., *Special Report September 1998*, s. 5.

nin derecelerinden daha yüksek derece alabilmiştir.

Yatırımcıların bu tür işlemlerde karşılaşabileceği üç temel risk unsuru vardır:

- Firmanın kredi riski
- Ülke riski
- İşlemin yürütülmesi riski:

Risk unsurlarına bağlı olarak kredi derecesi alacağı düşünülürse, bu tür işlemlerde derecelendirme kurumlarının derecelendirme faktörleri:

- İhraççının kredi kalitesi
- Ürün riski
- Yükümlünün kredi kalitesi
- Ülke riski
- Yasal kriterler

Olarak sıralanmaktadır (Duff & Phelps, March 1999, s. 5)

Eğer firma iflas ederse, alacak üretimi de doğal olarak duracaktır. Dolayısıyla ihraççının kredi derecesi işlemin kredi derecesinin tavanını belirler. İşlemin derecesi, ihraççının derecesinden nadiren daha yüksek olmakta.

Ülke riski, turist akını ve iş seyahatlerini etkileyebilecek faktörlerle ilgilidir. Ülke içindeki huzursuzluk, savaş ya da doğal afetler o ülkeye olan seyahat hacmini etkiler. Ayrıca ülkenin turizm altyapısı da bu hacmi belirler.

İşlemin yürütülmesi riski; güçlü döviz işlemleri hacminin düşmesidir. İhraççının diğer ağ üyelerine olan yükümlülüklerini yerine getirmemesinden dolayı kredi kartı ağı üyeliğinin sona erdirilmesidir. Eğer ihraççının kredi kartı müşterilerinin yurt dışı ödemeleri, yurt içi yabancı kredi kartı işlemlerine göre daha fazla olursa, ödemelerin netleştirilmesi işleminden dolayı ihraççının alacağı olamayacaktır.

Gelecekteki alacakların menkul kıymetleştirmesine ilişkin ilk uygulama Meksika telefon şirketi olan Tel-mex tarafından gerçekleştirilmiştir.

III. Türkiye'de Menkul Kıymetleştirmeye Kısa Bir Bakış

Ülkemizde ise 29 Aralık 1988 tarih 20034 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Finansal Bonoların İhracına Dair Esaslar" Tebliğine ek Tebliğ'de getirilen bir değişiklikle finansman bonusu türlerine "D tipi finansman bonusu" da eklenmiş, buna göre bir yeddiemin bankaya tevdi edilmiş, Sermaye Piyasası Kurulunca (SPK) belirlenen teminatlardan oluşan belirli bir teminat portföyüne dayalı olarak çıkarılacak finansman bonoları olarak tarif edilen D tipi finansman bonusu varlığa dayalı menkul kıymetin (VDMK) Türkiye'deki ilk uygulamasıdır.

Uygulamada bir kez yer aldık-tan sonra 31.7.1992 tarih 21301

mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Seri III/no.13 nolu Tebliğiyle yürürlükten kaldırılmış, aynı sayıda "Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin Kurul Kaydına Alınmasına ve Genel Finans Ortaklıklarının Kuruluş ve Faaliyet İlkelerine Dair Esaslar Tebliği" yayımlanmıştır. Bu tebliğe göre bankaların gerçek kişilere, ticari amaçla kullanılmamak kaydıyla mal ve hizmet alımları dolayısıyla açmış oldukları bireysel krediler, 2985 sayılı Kanun ve bu Kanuna dayalı mevzuat çerçevesinde Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ile yapılan anlaşma hükümlerine göre kendi kaynaklarından hazır konut alan kişilere açtıkları bireysel krediler, bankaların verdikleri ipoteye dayalı bireysel konut kredileri ile konut sektörünü kredilendirmeye yetkili Kamu İktisadi Teşebbüsü statüsündeki bankaların kendi mevzuatları çerçevesinde açtıkları krediler, finansal kiralama sözleşmelerinden doğan alacaklar, ihracat işlemlerinden doğan alacaklar ve diğer alacaklar işleme konu olabilecek alacak türleri olarak belirlenmiş, daha sonra Seri III/no. 15 ek Tebliği ile Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla verilen bireysel kredilere ilişkin olarak T.C. Ziraat Bankası'nın senede bağlanmış alacakları da işleme konu olabilecek alacak türleri kapsamı içine alınmıştır.

VDMK'lerin herhangi bir zorunlu karşılığa tabi olmayışı bankalara nispeten ucuz fon temin imkanı ya-

ratmış bankaların açtıkları tüketici kredilerinde büyük artışa sebep olmuştur. 1994 mali krizinden sonra VDMK'lerin de zorunlu karşılığa tabi tutulmasıyla, ihracat aniden kesilmiş, yapılan yeni zorunlu karşılık düzenlemeleri ve VDMK'e konu olacak alacak türlerinin ikinci bir izne kadar sadece ihracat işlemlerinden doğacak alacaklar, esnaf ve sanatkarlar ve küçük işletmelere açılan kredilere dayalı olmasını açıklayan SPK Tebliği ile VDMK ihracatları eskisi kadar olmasa da yine bir ivme kazanmıştır.

Fransa vade transformasyonu sağlayabilmek için ilk uygulamaya başladığında iki yıldan az vadeli alacakları menkul kıymetleştirme kapsamına dahil etmemiştir. Ülkemizde ise başlangıçta kısa vadeli kredilerin menkulleştirilmesi adeta teşvik edilmiş (tüketici kredilerine dayalı menkul kıymetleştirmede artan hacim), VDMK'lere çekilen fonlar disponibilitate için satılan kamu kağıtları miktarını ve munzam karşılığı azaltmış ve enflasyonist etki yapmıştır (Sak, G. ve Yeldan, E., 1993, s. 342.).

Gelecekteki alacakların menkulleştirilmesine ilişkin Avrupa'daki ilk örnek Anadolu Kredi Kartı Turizm ve Ticaret A.Ş. ile Interbank'ın kredi kartı alacaklarının menkulleştirilmesidir (Henderson, 1997, s. 101). Uzun vadeli, düşük maliyetli güçlü para finansmanı sağlama ihtiyacına cevap olarak çıkmış bir süreç oldu-

ğunu söyleyebiliriz. Ülke riskinin yattığı olumsuz etki ortadan kaldırılabilmekte. Bu süreçte konu olan varlık kalemleri olarak;

- Kredi kartı alacaklarını,
- Ödeme belgelerini (seyahat çekleri gibi) ve
- Özellikle Almanya'da yaşayan işçi ailelerinin elektronik olarak gönderdiği havaleleri(remittance) görmekteyiz.

Geleneksel menkul kıymetleştirmeden farklı olarak gelecekteki alacakların menkul kıymetleştirilmesinde derecelendirme; alacakları satan firmanın kredi kalitesine doğrudan bağlıdır. İşlemin başarısı, alacakları satacak firmanın alacak üretme performansına bağlı olduğundan firmanın rekabet üstünlüğü de önem kazanmaktadır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi bu sürecin yıldan yıla artan hacimlere ulaştığını görmekteyiz. Dış finansman bulmanın sorun olduğu yıllarda finansal kurumlara bir çıkış kapısı olmuştur diyebiliriz.

IV. Gelecekteki Alacakların Menkul Kıymetleştirilmesine Bir Örnek: Telmex

Gelecekteki alacakların menkul kıymetleştirilmesine en iyi örnek 1987'de Meksika Telefon Şirketi Telmex'in alacaklarının Citibank tarafından menkul kıymetleştirilmesi verilebilir (Hayek, ss. 71-76).

Meksika borç krizi içinde olduğundan, bankalar eski borçlarını geri almaya çalıştıklarından, kamu kurumlarına yeni kredi verme eğiliminde değillerdi. Amerikan telekomünikasyon şirketi olan AT&T'ye Meksika'da telekomünikasyon hizmetleri sunan Telmex büyük oranda finansman kaynağına ihtiyaç duymaktaydı. AT&T, ABD kaynaklı telefon görüşmelerini bu hizmetler sayesinde tamamlayabilmekte, müşterilerinden topladıkları ödemelerin bir kısmını Telmex'e borçlanmaktadır. Telmex'in, AT&T'den olacak alacaklarının menkulleştirilmesi ile Meksika hükümetinin borç servisi ödeme gücü bir sorun teşkil etmeden, Telmex finans kaynağı sağlamış olacak, menkul kıymetleri alan yatırımcılar ise ödemeleri AT&T'den alacaklar, AT&T'de, tayin edilen bir yeddiemine ödemeleri yapacak. Bu tür varlık menkulleştirilmesi Meksika'nın tekrardan uluslararası sermaye piyasalarına girişini sağlamıştır.

Yatırımcılara karşı yükümlünün AT&T olması, ödeme riski ile ilgili olarak yatırımcılara güvence sağlamaktadır. Satılan menkul kıymetin nominal değerinin üzerinde alacakların teminat olarak verilmesi, yatırımcılara yapılacak ödemeler bitene kadar alacakların menkul kıymetlere adanması işlemin performans riskini azaltmaktadır. Yatırımcılar ödemelerini tamamen alana kadar satıcı firmaya (Telmex'e) herhangi bir ödeme yapılmayacaktır. Bu işlem-

deki yatırımcılar farklı türdeki riskleri analiz edebilecek sofistike uluslararası oyunculardır. Risk/getiri yaklaşımına göre bu tür yatırımları tercih etmektedirler.

Bu tür işlemlerde yatırımcılar vaadedilenleri birkaç istisna dışında alabilmişlerdir (Hill, 1998, s. 309). Bu istisnai olaylardan biri Pakistan telefon şirketine ait gelecekteki alacakların menkulleştirilmesi işlemidir. Citicorp'un gerçekleştirdiği bu işlemden sonra telefon şirketi % 100 devlet kontrolüne alınarak, ulusal varlıkların satışı yasaklanmış. Diğer bir işlem ise Meksika otoyol alacaklarının menkulleştirilmesi işlemi. İşlem gelecekte doğacak alacakların menkulleştirilmesini içermektedir. Elde edilen fonla da otoyolun inşası düşünülmektedir. Henüz ortada olmayan yolun gelirini belirlemek doğal olarak kolay değildir. Yapılan tahminler tutmamış, Meksika hükümeti sorunu çözmek için otoyolları kamulaştırmaya, menkul kıymet sahipleri ile kredi veren kurumlarla pazarlıklar yapmaktadır.

Gelecekteki Alacaklara Dayalı Menkul Kıymetlere (GADMK) olan talep 1990'larda artmıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan düzenlemelerle bu işlemlerin maliyetleri azalmış. Azalan maliyetlerde finansman maliyetlerini, doğal olarak düşürmüştür. GADMK'lerin oranlarının düşmesi de alternatif finansman kaynaklarının oranlarını düşürmüştür.

GADMK ihracına başlandığı yıllarda Latin Amerika ülkeleri yabancı bankalardan finansman temin edememekte idi. Uluslararası tahvil piyasasında bu ülkeler için oranlar % 17'lerdeydi. Aynı tarihlerde benzer vadeli A.B.D. devlet tahvillerinin oranı ise % 8'ler düzeyindeydi. Benzer vadeli GADMK'in oranı ise % 13 idi (Hill, 1998, s. 309). GADMK'ler Latin Amerika ülkelerinin finansmanında oranların düşmesine, vadenin de uzamasına yardımcı olmuştur.

Yatırımcıların GADMK'lere olan talebi, bu menkul kıymetlerin yüksek derece alabilmelerinden kaynaklanmaktadır. Menkul kıymetleştirme işleminin yapısından kaynaklanan özellikle, GADMK'ler firmanın kredi derecesinden daha yüksek derece alabilmektedirler. Hatta ülkenin kredi derecesinden de yüksek derece oranı alabilmektedirler. Ancak evsahibi ülkenin işleme müdahale yetkisinin her zaman olacağıda gözdardı edilmemelidir. İşlemin ülke ekonomisine sağladığı yararları dolay Latin Amerika ülkeleri menkul kıymetleştirmeyi teşvik edici yasal düzenlemeler yapmışlardır. Örneğin Arjantin'de, menkul kıymetleştirme ile yeddiemine devredilen varlıklar üzerinde, varlıkları transfer eden firmanın kredi verenlerinin hak iddia edemezler.

Gerçekleşecek, gelecekteki alacakların menkul kıymetleştirilmesinde önemle üzerinde durulması gereken husus "firmanın, alacakları-

nın doğmasını sağlayacak işlerini devam ettirmesi"dir. Bazı işlemler, belli bir tutar ürün ya da hizmeti, belirli fiyattan satmayı; bir kaç alıcının da almayı kabul ettiğini belirten anlaşmalar içermektedir. Ayrıca fiyat düşmelerine karşı korunmalar da aranabilmekte. Bir kısım işlemlerde likit spot piyasası olan ürünleri kapsamaktadır. Firma belli miktarda malı mevcut fiyattan spot piyasada satmayı taahhüt etmekte. Bazı işlemlerde sürekli talebi olan, telefon hizmeti gibi, hizmetleri içermektedir. Hizmetlerin gelecekteki kullanımına ilişkin tahminler geçmiş veriler baz alınarak yapılmakta.

SONUÇ

Bu tür işlemlerle Latin Amerika kurumları varlığa-dayalı işlem olmaksızın alabilecekleri fon maliyetinden daha düşük maliyetli fon temini elde edebilmişlerdir. İşlemlerde, alacakların satıcısının değil, borçlunun kredi derecesine bakılması; borçlunun kredi derecesinin satıcıdan daha yüksek olması nedeni ile de daha ucuz fon temini mümkün olabilmektedir. Telmex tahvil ihraç edecek olsa ülkenin kredi derecesinin üzerinde bir derece alması mümkün olamayacağından daha pahalı borçlanması söz konusu olacaktır.

Gelecekteki alacakların menkulleştirilmesi, yabancı sermayeyi çekmede öncülük etmiş, aksi halde

yabancı sermayenin gelmeyeceği ülkeye, yabancı sermaye girişi sağlanmış. Menkul kıymetleştirme ile finansmanda politik risk unsuru azalmış. Daha güvenli yatırım aracı arayışı olduğu kriz dönemlerinde firmalara önemli bir alternatif sağlamıştır. Finansman kaynağının kaybedilmesini önlemesi açısından önemlidir.

Menkul kıymetleştirme uygulaması finansal sistemi reel ekonominin performansını iyileştirme amacına götüren bir makine olarak görülmesi ve makro ekonomi açısından öncelikli sektörlerle ve vadelere fon aktarımını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

BENSTON, G.J. (1992), "The Future of Asset Securitization: The Benefits and Costs of Breaking Up the Bank", *Journal of Applied Corporate Finance*, Vol.5, No.1.

BRYON, L.L. (1991), *New Developments in Commercial Banking*, Donald Chew (ed), Basil Blackwell.

CARLSTROM, C.T. ve SAMOLYK, K.A. (1993), "Examining the Microfoundations of Market Incentives for Asset-Backed Lending", *Federal Reserve Bank of Cleveland Economic Review*, Vol.29, No.1.

CUMMING, C. (1987), "The Economics of Securitization", *Fede-*

ral Reserve Bank of New York Quarterly Review, Vol.12, iss.3.

Duff and Phelps Credit Rating Co.; Global Ratings, July 1998.

DONNELLY, C. DADINA,B.R. ve MORCOM,M.C.; Future Flow Securitization Rating Methodology, Duff & Phelps Credit Rating Co., Special Report March 1999.

FEENEY, P.W. (1992), Economics of Securitisation, The Chartered Institute of Bankers, Occasional Paper Series.

HAYEK, A. ; "International Securitization For The Emerging Economies", Charles Stone, Anne Zissu ve Jess Lederman (eds) in The Global Asset Backed Securities Market, Probus Publishing Co.

HENDERSON, J. (1997), Asset Securitization: Current Techniques and Emerging Market Applications,

ING Barings, Euromoney Books.

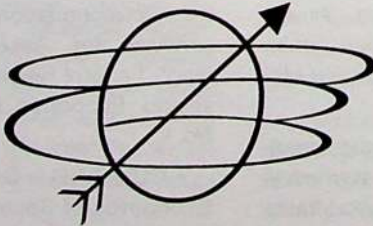
HILL, C.A. (1998), "Latin American Securitization: The Case Of The Disappearing Political Risk", Virginia Journal of International Law, Vol.38.

MERTON, R.C. (1992), "Financial Innovation and Economic Performance", The Continental Bank Journal of Applied Corporate Finance, Vol.4, No.4, ss.12-13.

SAHA, A.; Rating Financial Future-Flow Transactions in Turkey Duff & Phelps Credit Rating Co., Special Report, September 1998.

SAK, G. ve YELDAN, E. (1993), "Reflections on Asset-Backed Securitization in Turkey: Results of a Financial CGE Model", METU Studies in Development, 20 (3), ss.325-356.

The Economist, "World Banking Survey", May 2, 1992.

Bankacılık

Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Bankacılık Sektöründen Haberler

Yener Dinçmen Toprakbank'ı Biraktı

Yener Dinçmen, Toprakbank Yönetim Kurulu Başkanvekilliği görevinden istifa etti. Toprakbank'tan yapılan açıklamada, Dinçmen'in istifasıyla boşalan Yönetim Kurulu Başkanvekilliği görevine, Yönetim Kurulu üyesi olan Yıldırım Aktürk getirildi. Dinçmen, geçen yıl Hazine Müsteşarlığı'ndan istifa ettikten sonra Yönetim Kurulu Başkan vekilliğine getirilmişti.

Ziraat Bankası'nda Atama

Ziraat Bankası'nda boş bulunan iki genel müdür yardımcılıklarına atamalar yapıldı. Hükümet ortaklarının bazı bakanlıklarda gerçekleştirdiği atama kararları Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Buna göre; Yusuf Bahri Gevrek ile Mustafa Nazlıoğlu Ziraat Bankası Genel Müdür Yardımcılıklarına getirildiler.

20 Yıl Vadeli Konut Kredisine Akbank'da Katıldı

Düşen enflasyon oranıyla birlikte konut kredilerine vade uzatan banka sayısı artıyor. Akbank'da, konut kredisinde vadeyi 20 yıla yükseltti. Banka,

böylece sektörde 20 yıl vadeli konut kredisi veren üç bankadan biri durumuna geldi.

Yüksek enflasyondan kurtulma beklentisinin güçlenmesiyle, batıda olduğu gibi uzun vadeli finansman araçları günlük hayatımıza hızla girmeye devam ediyor. Konut sahibi olmak isteyenler için kira öder gibi ev sahibi olmak isteyenler için uzun vadeli kredi örneğini ilk olarak kullandıran Vakıfbank'tan sonra şimdi de Akbank kefilsiz olarak 20 yıl vadeli konut kredisi veriyor. Akbank ilk etapta 50 trilyon liralık kredi kullandırmayı planlarken gelecek talebe göre bu miktarı arttıracak.

Akbank Genel Müdürü Özen Göksel konuyla ilgili olarak yaptığı açıklamada, düşük enflasyonlu düşük faizli ve sınırlı kur artışını öngören ekonomik istikrar programının yeni bir ortam yarattığını belirterek, "Kira öder gibi ev sahibi olmaya olanak tanıyan vadesi 20 yıla kadar uzayan ve kefil istemeyen uzun vadeli konut kredisi tüm Akbank müşterilerinin hizmetine sunuldu. En az 8 milyar lira en fazla 100 milyar lira arasında kullanılabilecek kredinin minimum vadesi ise 5 yıl olacak" diye konuştu.

Göksel şu açıklamayı yaptı: "Düşük enflasyon, düşük faiz, sınırlı kur artışını öngören ekonomik istikrar programı, Türk bankacılık sektörünün de yeni ortama uygun ürünleri geliştirmesine olanak tanıyor. Biz Akbank olarak bankamızın yüksek kârlılığını sürdürmesi ve büyümesinin kesintiye uğramaması için istikrar programının açıklanmasının hemen ardından yoğun çalışmalarla başlamıştık. Uzun vadeli Konut kredisi uygulamasıyla müşterilerimize uygun koşullu, kira öder gibi taksit ödeyerek konut sahibi olmanın yolu açıldı."

Akbank'ın uygulamaya koyduğu konut kredisinin işleyişi şu şekilde:

Akbank uzun vadeli konut kredisi kullanılarak satın alınacak konutun, belediye sınırları içinde yer alması, 20 yaşını aşmamış, apartman dairesi, bahçeli ev veya yazlık olması, inşaatı bitmiş ve yapı kullanımı izni alınmış olması gerekiyor.

Kredinin miktarı, satın alınacak konutun ekspertiz değerinin % 60'ını geçmeyecek.

Kredi taksidinin kullanıcının aylık ortalama gelirinin % 50'sini geçmemesi gerekiyor. Kredinin vadesi ile kullanıcının yaşının toplamının ise 65 yılı aşmaması gerekiyor.

Kredi kullanıcılarına ilk 12 aylık dönem için aylık sabit % 3.2 oranında faiz uygulanacak. Daha sonra ise aylık faiz oranları, 3'er aylık devreler için belirlenecek. Bu oranlar bir önceki 3 aylık dönemde gerçekleşen Devlet İç Borçlanma Senetleri ihalesinde oluşan faizlerin aylık ortalamasına % 0.75 ilave edilerek belirlenecek.

İktisat'tan internete Kredi Kartı

İktisat Bankası, internet üzerinde alışveriş yapmak isteyenler için "Net Card"ı piyasaya sundu. İktisat kredi kartına bağlı bir ek kart olan Net Card ile sanal ortamdaki alışverişler sırasında kart sahibinin numarası başkalarının eline geçerse sahibinin bilgisi dışında yapılan tüm internet harcamaları sigorta kapsamında banka tarafından karşılanıyor. Net Card'ın diğer bir özelliği de kart sahibinin limitini kendi isteğine göre değiştirebilmesi.

Garanti'ye 400 Milyon Dolar

Garanti Bankası, uluslararası piyasalardan 400 milyon dolarlık sendikasyon kredisi aldı. Sendikasyon kredisine ilişkin anlaşma, Garanti Bankası Genel Müdürü Ergun Özen ve sendikasyonu düzenleyen banka temsilcilerinin katılımıyla İstanbul'da düzenlenen bir törenle imzalandı.

İhracatın finansmanında kullanılmak üzere 1 yıl vadeli, libor artı 0.475 faizli krediye, 25 ülkeden 64 ayrı banka katıldı. Sendikasyona katılan bankalar arasında, ABN Amro Bank N.V., The Bank of Tokyo Mitsubishi Ltd., Barclays Capital, Bayerische Landesbank Grozentrale, Deutsche Bank AG, Dresdner Bank, Luxembourg S.A., First Union National Bank, The Sanwa Bank, Standard Chartered Bank, The Sumitomo Bank'ın yanı sıra Yunan bankaları Alpha Bank A.E., Commercial Bank of Greece S.A. ve National Bank of Greece S.A.'da bulunuyor.

Garanti Bankası Genel Müdürü Ergun Özen, törende yaptığı konuşmada, gerçekleştirdikleri bu sendikasyon ile birlikte 2000 yılında aldıkları sendikasyon kredileri toplamının 800 milyon dolara ulaştığını, böylece Türk bankaları arasında hem euro, hem dolar bazında en yüksek borçlanmayı gerçekleştirdiklerini vurguladı.

Garanti Bankası'nın ihracat kredileri piyasasında % 12 pay aldığını belirten Özen, "Çok iyi koşullarda aldığımız bu kredinin, ihracattaki payımızın artmasında önemli rolü olacaktır. İhracat kredilerindeki payımız ilk aşamada % 15, daha sonra % 20'lere çıkarmayı hedefliyoruz" dedi.

Ağustos ayında Amerikan piyasasında 1 yıllık finansal bono ihraç etmek üzere görüşmelere başlayacaklarını da bildiren Özen, böylece yıl sonuna kadar para piyasalarında 1 milyar dolarlık bir işlemi tamamlamış olacaklarını kaydetti.

Yapı Kredi'ye 450 Milyon Dolar

Ticari bir Türk Bankası tarafından yurtdışı mali piyasalardan bugüne kadar elde edilen en yüksek tutarlı sendikasyon kredisini Yapı Kredi Bankası

aldı. Yapı Kredi Bankası 250 milyon dolar için piyasaya çıkarken, 450 milyon dolar sendikasyon almayı başardı.

Yapı Kredi Bankası Genel Müdürü Naci Şığın'ın da katıldığı bir törenle Paris'te imzalanan anlaşmaya göre, bir yıl vadeli olan sendikasyon için libor artı yüzde 0.50 faiz uygulanacak. Banka tarafından yapılan açıklamada, 250 milyon dolar için çıkılan piyasada çok yoğun bir taleple karşılaşıldığı ve 471 milyon dolar tutarında gelen talebin 450 milyon dolarlık bir bölümünün karşılanmasına karar verildiği belirtildi.

Sevk öncesi ihracatın finansmanında kullanılacağı açıklanan kredinin, bankanın uluslararası finans kesimindeki yüksek kredibilitesi ve yurtdışı muhabirleriyle kurmuş olduğu yoğun ve sürekli ilişkinin bir göstergesi olduğu vurgulandı.

Krediye katılan bankalar arasında Alpha Bank A.E., The Bank of New-York, The Bank of Tokyo-Mitsubishi Ltd., Barclays Capital, Bayerische Hypo-und Vereinsbank AG, Bayerische Landesbank Girozentrale, Citibank N.A., Credit Agricole Indosuez, The Dai-Ichi Kangyo Bank Limited, Deutsche Bank A.G, Dresdner Bank Luxembourg S.A., First Union National Bank, The Fuji Bank Limited, ING Bank NV, Natexis Banque, National Bank of Greece S.A., The Sanwa Bank Limited, Standard Chartered Bank ve The Sumitomo Bank yer alıyor.

Koçbank'a 220 Milyon Dolar Kredi

Koçbank, yurtdışından bir yıl vadeli 220 milyon ABD doları tutarında sendikasyon kredisi sağladı. Koçbank'tan yapılan yazılı açıklamada, söz konusu kredinin Alpha Bank, American Express Bank LTD., The Bank of Tokyo-Mitsubishi Ltd., Barclays Bank, Commercial Bank of Greece, Commerzbank, Credit Agricole Indosuez, Dresdner Bank, Luxembourg S.A., Natexis Banque, NBG International ve Standard Chartered tarafından aranje edildiği bildirildi. Kredi anlaşması katılımcı bankaların üst düzey yetkilileri ile Koçbank Genel Müdürü Engin Akçakoca tarafından "13 Temmuz 2000 Perşembe" günü Londra'da imzalandığı kaydedildi.

Garanti Bankası, Logosunu Yeniledi

Garanti Bankası, logosunu yeniledi. Genel Müdür Ergun Özen, Türk bankacılığına örnek olacaklarını belirterek, "Değişimi her anlamda yapan Garanti Bankası güçleşti ve daha dinamik bir yapıya kavuştu" dedi.

Özen, Garanti Bankası'nın dağıtım kanallarındaki etkinlik stratejisi ve yeni logosunun tanıtımı amacıyla düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada, yeni logonun da daha samimi ve müşteriye daha yakın olduğunu, yeni logo-

da Garanti'nin küçük harflerle yazıldığını, 4 yapraklı yoncanın da değişerek doğadaki rengine döndüğünü anlattı.

Garanti Bankası'nın 1998 yılında dağıtım kanallarında etkinlik stratejisini başlattığını ifade eden Özen, "Mikro Pazar" adını verdikleri sistemde Türkiye'yi 148 mikro pazara böldüklerini ve daha verimli hizmet yapmak üzere uzman şube oluşturduklarını ifade etti. Özen, sözlerini şöyle sürdürdü:

"Artık Garanti'nin farklı müşteri gruplarına hizmet veren 5 farklı şubesi var. Kurumsal bankacılık, ticari bankacılık, işletme bankacılığı, bireysel bankacılık ve açık bankacılık şubeleri var. Her şubede farklı ürün ve hizmetler sunan, konularında uzmanlaşmış bankacılar bulunuyor."

Euromoney'nin "Awards of Excellence" adıyla verdiği mükemmellik ödülleri kapsamında, Garanti Bankası 5. kez "Türkiye'de yılın en iyi bankası" seçildi.

Demirbank'tan İlk Sanal Sendikasyon

Türkiye'nin ilk sanal sendikasyonunu Demirbank aldı. Banka internet üzerinden müşterilerine 110 milyon dolarlık dış kaynak sağladı.

İnternet üzerinde hazırlanan özel bir site ile yabancı bankalara açılan Demirbank, Türkiye'de ilk kez sanal ortamı kullanarak kredi sağlayan banka oldu. Demirbank, internet kanalıyla aldığı 110 milyon dolarlık sendikasyon kredisini, dış ticaret finansmanı amacıyla kullanacak. Vadesi bir yıl olan kredinin faizi de libor artı 0.75 olarak belirlendi.

Banka tarafından yapılan açıklama, bunu Demirbank için tamamen yeni bir kaynak olduğu belirtilirken, başka bir sendikasyon veya kredi ödemesinin refinansmanı olmama özelliği taşıdığı vurgulandı. Demirbank'ın sanal ortamda sağlanan bu krediyle Türk bankacılık sistemi içinde, alternatif bir finansal operasyon örneği sergilediği de kaydedildi.

İnternetin hızlı ve ucuz olma özelliğinden yararlanan banka, etkili bir tanııtım için, sendikasyona katılan bankalara özel bir internet sitesi yarattı. Demirbank'ın hosting altyapısını sağlayan sitede, banka tarafından özel bir güvenlik sistemi geliştirildi. Bu sayede katılımcılar, sendikasyon sitesini sorunsuz olarak kullanabildi. ABC Group, Standard Chartered, BW Bank, TAIC, Alpha Bank of New York liderliğinde 31 bankanın katıldığı sendikasyonun koordinasyonunu ABN AMRO Bank ve Dai-ichi Kangyo Bank yürüttü.

Dışbank'tan Yeni Hizmetler

Dışbank, TC Maliye Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü ile imzaladığı protokol çerçevesinde, 3 Temmuz 2000 tarihi itibarıyla Motorlu Taşıt Ver-

gisi, Motorlu Ek Taşııt Vergisi ve trafik para cezası tahsilatlarına başladı. Halen İstanbul, Ankara ve Bursa'da su, İstanbul'da doğalgaz, tüm şubelerinde ise Türk Telekom, TEDAŞ, SSK ödemeleri ile stopaj, KDV, kurumlar ve gelir vergisi tahsilatları yapan tüm Dışbank şubeleri, bundan böyle Motorlu Taşııt Vergisi, Motorlu Ek Taşııt Vergisi ve trafik para cezası tahsilatı da yapacak.

Körfezbank'a 100 Milyon Dolar Kredi

Körfezbank, Arab Banking Corporation (B.S.C), ING Barings, KBC Bank N.V., Natexis Banques Populaires, Standard Chartered ve Commerbank AG tarafından düzenlenen ve Commerbank International S.A.'nın muhabir banka olarak görev aldığı 100 milyon dolar tutarındaki sendikasyon kredisi anlaşması 21 Temmuz Cuma günü Londra'da imzalandı. Dış ticaretin finansmanında kullanılması planlanan kredi bir yıl vadeli olarak ödenecek.

Zordaki Bankaya Merkez Bankası Desteği

Merkez Bankası'nın, güç duruma düşen ve Bankalar Yasası'nın 14'üncü maddesi kapsamına alınan bankalara kredi açabilmesine ilişkin olarak yapılan yasal düzenleme, Merkez Bankası esas sözleşmesine de konuldu. Bu konudaki Bakanlar Kurulu Kararı'na göre, Merkez Bankası, banka sisteminde belirsizlik ve güvensizlik oluşması ve fon çekilişlerinin hızlanması halinde, haklarında belirsizlik oluşan veya Bankalar Yasası'nın 14'üncü maddesi kapsamında bulunan bankalara, fon çekilişlerini karşılayacak kadar kredi verebilecek. Bu kredinin vade ve diğer koşulları da Merkez Bankası tarafından belirlenecek. Bu şekilde kredi verilen bankanın, bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme yetkisinin kaldırılması halinde, Merkez Bankası, verdiği krediyle sınırlı olarak iflas masasına imtiyazlı alacaklı olarak katılacak.

TEB, TelepatiWAP Başlattı

Türk Ekonomi Bankası'nın (TEB) bireysel bankacılık çözümlerini kapsayan yeni markası Telepati, telefon ve internetle verdiği finansal hizmetlerden sonra şimdi "TelepatiWAP" adıyla mobil telefonlarla bankacılık işlemleri yapmaya başladı.

Telepati'nin faaliyete geçtiği 22 Mart'tan bugüne kadar geçen dönemin değerlendirildiği basın toplantısında konuşan TEB Genel Müdürü Dr. Akın Akbaygil, "Telepatiwap, SMS ve uzun vadeli, değişken faizli konut kredisi gibi Telepati üyelerinin hayatını kolaylaştıracak hizmetlerimiz devam edecek" dedi.

Telepati'nin yeni ürünü olan TelepatiWAP'ın sunduğu hizmetler arasında hesap, portföy, döviz bilgileri, kredi kartı ve ihtiyaç, konut, taşııt kredisi faiz

oranlarının bulunduğunu belirten Akbaygil, "TelepatiWAP'tan yararlanmak isteyenlerin WAP ayarlarını yapmaları oldukça kolay. Telepati tarafından gönderilecek bir SMS (kısa mesaj) ile bu ayarlar telefona otomatik olarak yükleniyor" dedi.

Yepyeni bir bankacılık anlayışı olan Telepati ile müşteri kavramının yerini "üye" kavramının aldığını ifade eden Dr. Akbaygil, şunları söyledi: "Telepati hizmetimiz ile 22 Mart tarihinden bu yana 20 binden fazla üyeye hizmet ederek, 140 binden fazla sayıdaki çağrıyı cevaplandırdık. Yeni hizmetimiz olan Telepatiwap ile üyeler yatırım işlemlerinden fatura işlemlerine, tüketici kredisi almaktan döviz ve kredi kartı bilgisi sormaya kadar birçok hizmetten de yararlanabilecekler."

Akbank'ın Kredi Notu Yükseldi

Uluslararası derecelendirme kuruluşu Fitch IBCA, Akbank'a Bireysel Rating Notu olarak, Türkiye'de herhangi bir bankaya verilmiş en yüksek not olan B/C notunu verdi. Akbank'ın aynı kuruluştan aldığı ülke içi notu ise AA+ olarak gerçekleşti. Akbank Genel Müdürü Özen Göksel konuyla ilgili yaptığı açıklamada, "Uluslararası piyasalarda yapılan şirket karşılaştırmalarında önemli bir veri olarak kabul edilen B/C notu, bankamızın güçlü bilanço yapısını, yüksek kârlılığını, dağıtım kanallarının güçlülüğünü ve ileriye dönük olumlu beklentileri yansıtmaktadır" görüşünü dile getirdi.

Halbank'a 100 Milyon Euro Kredi

Türkiye Halk Bankası'nın, West Deutsche Landesbank ile yaptığı 150 milyon Euro'luk kredi anlaşmasının 100 milyonluk bölümü için Londra'da bir imza töreni düzenlendi. İlk yılı ödemesiz, 5 yıl vadeli verilen libor artı yüzde 3.90 faizli kredi, son 3 yılda dış piyasalardan sendikasyon, bono ihracı vese-kurütizasyon işlemleriyle 500 milyon doların üzerinde orta vadeli kredi temin eden Halk Bankası'nın, bu yıl Türk ekonomisine sağladığı ikinci büyük kredi oldu.

Halkbank Genel Müdürü Yenal Ansen, imza töreninde yaptığı konuşmada, 62 yıldır Türk ekonomisine katkıda bulunan bankanın bilanço büyüklüğünün 1999 yılında 15 milyar dolara, toplam mevduatın da 10.3 milyar dolara ulaştığına işaret etti. Ansen, Halkbank'ın bankacılık sistemindeki payının da % 20'ye çıktığını söyledi.

Citibank, Egebank'ın Şubelerini Kullanacak

Egebank ile Citibank arasında yapılan işbirliği çerçevesinde, Citibank müşterileri, bugünden itibaren Egebank'ın Türkiye çapında faaliyet gösteren

78 şubesinde kredi kartı ödemelerini yapabilecek ve bireysel kredi taksitlerini yatırmaya başlayacak. Citibank müşterileri bu hizmet için ayrıca bir komisyon ödemeyecek.

Vakıfbank'tan Depremzede Sanayiciye Kredi

Vakıflar Bankası, depremde zarar gören sanayicilere kredi verecek. Vakıfbank Proje Krediler Müdür Neşe Aslan Kayacan, Avrupa Yatırım Bankası tarafından sağlanan 600 milyon euro kaynaklı kredinin 150 milyon eurosunun depremde zarar gören özel sektör sanaycisine verileceğini belirtti. Vakıfbank Proje Krediler Müdürü Kayacan, şunları söyledi: "Vakıfbank olarak, depremde zarar gören özel kuruluşlara gayrimenkul teminatı verilmesi halindeki maksimum 5 milyon euro kredisi vereceği. 150 milyon euronun ilk dilimi olan 75 milyon euroyu, 3 yıl ödemesiz 7 yıl ödemeli olmak üzere % 2 ile satışa sunacağız. Leasing kredisinde, 2-4 yıl arasında verilecek kredinin ödemesi ise aylık dönemler halinde yapılacak."

Oyak Bank'a Yeni Genel Müdür

Oyak Bank Genel Müdürlüğü görevine 18 Temmuz itibarıyla A. Mehmet Özdeniz getirildi. İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu olan Özdeniz, bankacılık kariyerine 1969 yılında Akbank'ta başladı. 1982'den bu yana Türk Ekonomi Bankası'nın (TEB) çeşitli yönetimlerinde çalışan Özdeniz son olarak TEB'in Yönetim Kurulu Üyeliği'ni yürütmekteydi.

Emlak Bankası 113 Milyon Dolarlık Konut Sattı

Emlakbank, yılın ilk 7 ayında toplam 113 milyon dolarlık konut ve işyeri sattığı bildirildi. Emlakbank'tan yapılan açıklamada, Ataşehir, Bahçeşehir, Mavişehir, Bilkent ve Mimaroba/Sinanoba projelerinden 67 trilyon lira değerinde 703 adet konut ve işyeri satıldığı kaydedildi. Açıklamada, bir önceki döneme göre konut adedinde % 45, dolar bazında satış tutarında ise % 122 oranında artış kaydedildiği duyuruldu.

Akbank'ta İki Yeni Atama

Akbank'ta 2 yeni genel müdür yardımcısı ataması yapıldı. Akbank bünyesinde Ticari Bankacılık Pazarlama Müdürlüğü görevini yürüten İlker Oral ile 1998 yılından beri Bank Julius Baer&Co London Bireysel Bankacılık Genel Müdür Yardımcılığı görevini yürüten Fikret Önder Akbank Genel Müdür Yardımcılığı görevine getirildi.

Görüşler

Doç. Dr. KENAN ÇELİK

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Görevlisi

Uluslararası E-konomi

1. GİRİŞ

Çağımız bilgi çağıdır. 21.Yüzyılda her alanda olduğu gibi ticarete de yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Elektronik ve haberleşme alanındaki baş döndürücü gelişmeler geleneksel ticaret yöntemlerini değiştirmektedir ve yakın bir gelecekte nostaljik bir hale getirme potansiyeli vardır. Bu gelişmelerin adı elektronik ticarettir. Artık E-konomi, Uluslararası E-konomi gibi yeni kelimeler sözlüklerde yerini almaktadır.

Ticaret alanındaki bütün bu gelişmeler iki ana gruba ayrılabilir. Bi-

rincisi elektronik iç ticaret, diğeri ise elektronik dış ticarettir. Bu çalışmada elektronik dış ticaret üzerinde durulacaktır. Globalleşen dünyada dış ticaretin önemi artmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kalkanma ve gelişmenin yolunu ihracata yönelik dış ticaret politikalarında aramaktadırlar. Türkiye de 1980 yılından sonra ithal ikameci dış ticaret politikasını terk etmiş ve ihracata yönelik dış ticaret politikasını yürürlüğe koymuştur. İhracat çeşitli şekillerde teşvik edilmektedir. Ayrıca Türkiye, uluslararası ekonomik entegrasyonlara ve kuruluşlara üye olmak, üyeliklerini sağlam temellere

oturtmak ve yeni kurulanlara öncülük etme çabalarını sürdürmektedir. Kısaca söylemek gerekirse Türkiye uluslararası sisteme tam entegre olma çabaları içindedir ve bunun gereklerini yapmalıdır. Elektronik ticaret ise uluslararası sistemin vazgeçilmez bir parçasıdır.

1997 yılı itibarıyla dünyada internet kullanıcı sayısının 300 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bunun % 55.2'si ABD'de, % 10'u Japonya'da, % 8'i Kanada'da, % 5.5'i İngiltere'de, % 5.3'ü Almanya'dadır⁽¹⁾.

Yapılan çeşitli araştırmalar, e-ticaret kullanımının bilgisayar ve internet kullanımıyla yakından ilgili olduğunu göstermektedir. Yine tahmini olarak, e-ticaretin % 87'den fazlası ABD ve Kuzey Amerika bölgesinde gerçekleştirilmektedir. 2000-2005 yıllarını kapsayan dönemde, en büyük gelişmelerin perakende alışveriş, fatura ödeme, bilgisayar yazılımı, eğlence, şirketler arası haberleşme, posta kartları, kitap, video, kumar, otomobil satışı, bireysel haberleşme, bankacılık, uçak bileti satışı, gazete ve dergi satışı, sigorta, radyo, müzik, telefon görüşmesi, televizyon ve eğitim alanlarında yoğunlaşması beklenmektedir. Aynı yıllarda, bu ürünlerin toplam satışlarının % 20'si e-ticaret yoluyla yapılacaktır.

E-ticaret vasıtasıyla uluslararası ticaret yöntemlerinde de bazı gelişmelerin olması kaçınılmazdır. Dün-

yada birçok kişi, kurum veya kuruluş bu konuda yoğun ve kapsamlı çalışmalar yapmaktadır. OECD, UNCTAD, WTO, WIPO, AB, IMF, Dünya bankası bunlar arasında sayılabilir. WTO, 20 Mayıs 1998'de Global Elektronik Ticaret Üzerine bir deklarasyon taslağı yayınlamıştır⁽²⁾. Ayrıca 2000-2003 yıllarında yapılması planlanan ve Millenium Round olarak adlandırılan görüşmeler zincirinden en önemli gündem maddelerinden birini e-ticaret oluşturacaktır⁽³⁾. UNCTAD ulusal ticaret noktaları oluşturarak uluslararası ticaretin kolaylaştırılması projesini hazırlamıştır. WIPO, sınai ve fikri mülkiyet haklarının korunmasıyla ilgili projeler üretmektedir. OECD, 1997 yılında Finlandiya'da (Turku) ve 1998 yılında Kanada'da (Ottova) konferanslarını düzenlemiş ve çalışmalarını bütün hızıyla devam ettirmektedir. Bunlar ve benzeri çalışmalar dünya yüzeyinde e-ticaretin ilke, politika, norm ve standartlarını uyumlaştırmak ve yasal zemini oluşturmak için yapılmaktadır.

Türkiye'de de, e-ticaret koordinasyon kurulu kurulmuş ve İGEME tarafından yürütülen Ticaret noktası çalışmaları vardır.

Bütün bu anlatılanlar, uluslararası e-ticaretin önemini ve 21. Yüzyıldaki potansiyelini ifade etmek için sadece birkaç örnektir. E-ticaret şu anda çeşitli sorunlar nedeniyle henüz yeterince kazandırmamaktadır. Ancak gelecek vaat etmektedir. İn-

tel başkanı Dr.Andy Grove e-ticaretin önemini şu sözlerle açıklıyor: "E-ticarette yatırımın geri dönüşünü mü soruyorsunuz? Bu iş yeni dünyayı keşfeden Kolomb'un kine benziyor. Onun yatırımının geri dönüşü neydi?"

2. Elektronik Ticaret ve Uluslararası İktisat

Uluslararası ticaret, 16 ve 17. Yüzyıllarda korumacı bir yapıya sahipti. Devletin gücünü hazinede biriken altın ve değerli madenlerle ölçen Merkantilistler, altın çıkışına neden olacağı gerekçesiyle ithalatın devlet tarafından yasaklanmasını ve altın girişi sağladığı için ihracatın teşvik edilmesi gerektiğini savunmaktaydılar. Onlara göre, dünya serveti sabittir ve dış ticaret yoluyla bir ülkeden bir ülkenin hazinesine altın girişi, diğer ülkenin altın rezervlerini azaltmaktadır. Bu yüzden, dış ticaret yapan ülkeler arasında çıkar çelişkisi vardır. Merkantilistlerin fikirlerini kabul eden ülkeler, gümrük tarifeleri, kotalar, ithalat yasakları gibi korumacı önlemlerle ithalatı neredeyse yasaklama noktasına getirmişlerdir.

A. Smith ve D. Ricardo gibi Klasik Liberal iktisatçılar, dünya servetinin sabit olmadığını, uluslararası işbölümü ve uzmanlaşma sayesinde dünya kaynaklarının daha verimli kullanılacağını, servetin artırılacağını ve dış ticaretden iki ülkenin de karlı çıkacağını, ekonomik

büyüme ve refah düzeyinin artacağını savunmuşlardır. Devletin dış ticaret önüne koyduğu tüm kısıtlayıcı önlemleri kaldırmalarını ve serbest dış ticaret yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Teorilerinin ismi Mutlak Üstünlükler Teorisi ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'dir. Daha sonra gelen iktisatçılar da serbest dış ticareti savunmuşlardır. Bu fikirler ortaya atılırken, ana varsayımlardan bir tanesi tam rekabet piyasası koşullarıdır. Ülkelerde tam rekabet piyasası koşulları vardır. Bu koşullar ise birbirlerini etkilemeyecek kadar çok sayıda alıcı ve satıcının olması, piyasaya giriş-çıkış serbestisi, malların homojen olması ve piyasa hakkında üretici ve tüketicilerin tam bir bilgi sahibi olmasıdır.

Günümüzde de Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi uluslararası karlı dış ticaretin mantığını ortaya koyan önemli bir teoridir. Ancak, günümüze kadar tam rekabet piyasası şartları hiçbir ülkede tam anlamıyla sağlanamamıştır. Örneğin, özellikle uluslararası piyasalara giriş çıkış tam olarak serbest değildir. Piyasa hakkında tam bir bilgi yoktur, alıcı ve satıcılar birbirini etkileyebilmekte, tekelleri eğilimler sürmektedir.

Günümüzde e-ticaretin ortaya çıkması, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ve serbest dış ticaretten beklenen yararları ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir. Çünkü;

a) Piyasaya giriş ve çıkış daha kolaylaşmıştır. Uluslararası ticaret

yapmak için İnternet üzerinde bir WEB sayfası oluşturmak yeterlidir. Günümüzde Server hizmeti veren bir çok kuruluş ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşlar aracılığıyla kolaylıkla bir WEB sayfası yapılabilir. Bu sayfa ise dünyada bütün üretici ve tüketicilere açık olacaktır. Piyasadan çıkmak için de bu sayfayı silmek yetmektedir. Bunun için şu anda bir engel yoktur.

b) Birbirini etkileyemeyecek kadar çok sayıda alıcı ve satıcı olacaktır. İnternet üzerinden kıran kırana bir rekabet ortamı sağlanacaktır. Birbirinden habersiz birçok pasaj veya ticaret merkezi internet üzerinde düşük bir maliyetle inşa edilecektir. Bunların en önemli özelliği de 365 gün 24 saat açık olmasıdır. Üreticiler belirli bir bölgede tekel olma durumundan dolayı yüksek fiyatlarla mal satamayacaktır. Böylece, arz ve talebe göre normal bir fiyat oluşacak, tüketiciler bu fiyattan tüketimlerini yaparak faydalarını maksimum düzeye çıkaracaktır.

c) Piyasa hakkında hem üreticiler, hem de tüketiciler tam bir bilgi sahibi olacaktır. Üreticiler rakiplerinin WEB sayfalarını ziyaret ederek malların özellikleri, satış fiyatları ve satış sonrası hizmetleri konusunda tam bir bilgiye sahip olacak ve kendilerini ona göre ayarlayacaklardır. Tüketiciler ise hangi malların hangi fiyattan nerede satıldığını kolaylıkla öğrenebilecekler ve kıt olan bütçeleriyle en rasyonel tüketimlerini

sağlayacaktır. Günümüzde her ne kadar, üreticilerin ve tüketicilerin e-ticarete katılması bilgisayar altyapısı ve bilgisi gerektiriyorsa da, bu alandaki gelişmelere bakıldığında, yakın bir gelecekte bilgisayar ve internet kullananların sayısı hızla artmaktadır. Ayrıca, teknik yeniliklerle e-ticaret yapmak için bilgisayara sahip olmak ve kullanmak şart olacaktır. Merkantilistler zamanında 200 yılda yapılanlar artık günümüzde 2 yılda yapılabilir.

Kısaca, yüzyıllar önce ispatlanan serbest dış ticaretin faydaları günümüzde ortaya çıkma şansını yakalamıştır.

3. Uluslararası Geleneksel Ticarete Değişmeler ve Elektronik Ticaretin Yararları

Geleneksel olarak, uluslararası standartlara göre yapılan ihracat ithalat işlemleri ve dış ticaret hacmi e-ticaret yoluyla çeşitli değişikliklere uğramaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

a) Dış Ticaret İşlemleri: Geleneksel ticaret yöntemlerine göre dış ticaret her ülkenin ihracat ve ithalat rejimleri ve yönetmeliklerine uygun olarak, belirli belgelerin hazırlanmasıyla yapılmaktadır. Bu işlemler yoğun bir bürokrasiyi gerektirmektedir. E-ticaretle bu konularda zaman tasarrufu sağlanacak, çalıştırılan eleman, komisyoncu, kırtasiye gibi maliyetler düşecek, yanlışlık ve ka-

çakçılık olayları engellenebilecektir. Uluslararası ticareti aşırı düzenleme ve bürokrasiden kaynaklanan ticari işlem maliyetleri azalacaktır. Mevzuatta meydana gelecek karışıklıklar ve yorum farklılıkları ortadan kalkacaktır. Uluslararası ticaretle ilgili sorunlara çözüm bulmak kolaylaşacak ve bu konuda modern bilgi teknolojilerini kullanma bilinci artacaktır. Bunlar arasında;

- * Karşılıklı olarak dış ticaret sözleşmelerinin yapılması, uluslararası tüm yazışma ve haberleşmeler
- * Proforma, ticari ve navlun faturalarının düzenlenmesi dış ticaret sözleşmesine uygun olarak düzenlenmesi,
- * Çeki pusulası, koli listesi, gözetim belgesi, spesifikasyon belgesi, imalatçının analiz raporu, ekspertiz raporu alınması,
- * Dolaşım belgeleri, Menşe Şahadetnameleri, Gümrük beyannameleri, Boykot ve kara liste sertifikaları,
- * Her türlü konşimentolar
- * Sigorta poliçelerinin düzenlenmesi,
- * Gümrük beyannamelerinin doldurulması ve gümrüklerden onay alınması, ihracatçı birliklerinden alınan onaylar, kotaya tabi ürünlerde kotaların dolup dolmadığı, stan-

dart belgeleri, internet üzerinden yapılabilecektir.

İnternet üzerinden sipariş alan bir ihracatçı, bu siparişi kabul ettikten sonra gerekli tüm işlemleri bilgisayarının onun için çok kısa sürede tamamlaması söz konusudur. İhraç edeceği malla ilgili tüm mevzuat rahatlıkla görülebilecek, internet vasıtasıyla gümrük beyannamesi doldurulacak ve ilgili kuruluşlara gönderilecek, gerekli onaylar otomatik olarak alınabilecektir. Bankasına bağlanıp Akreditifi birkaç saniyede açabilecektir. Sigorta şirketine bağlanıp mallar sigortalanabilecektir. Fiziki olarak mallar teslim edildiğinde, ödemeler anında hesabına yatırılacaktır. İthalat işlemleri de benzer şekilde yürütülecektir. Gümrük vergisi otomatik olarak hesaplanıp, hesabınızdan vergi dairesine transfer edilebilecektir. Bu konuda Türkiye de dahil olmak üzere dünyada birçok ülke ve kuruluş çalışmalarını sürdürmektedir. Dış ticaretle ilgili tüm kuruluşlar gerekli donanım ve yazılımları hazırlamak ve kullanmak için projeler üretmektedir. Bu konuda Türkiye'de de çalışma yapılmıştır⁽⁴⁾:

Gümrük Müsteşarlığı Gümrük İdaresini verimli kılmak amacıyla 1988 yılından beri sürdürdüğü Gibos ve Dış Ticaret İstatistikleri otomasyon projelerini Türkiye genelinde yaygınlaştırmak ve değişen teknoloji paralelinde geliştirmek için

Bilge Projesini başlatmıştır. Bilge projesi gümrüklerde otomasyonun sağlanması için yürütülen önemli projelerdendir. Avrupa Birliği ile girmiş olduğumuz Gümrük Birliğinde rekabete girecek olan ithalat ve ihracatçılara destek olacak modern bir gümrük organizasyonu ve AB'ye uyumlu bir gümrük mevzuatının hayata geçirilmesi zorunlu gözükmektedir. Daha etkili vergi tahsilatı, ticaret kesimine daha etkin hizmet verilmesi, mevzuatın tek örnek uygulanması ve dış ticaret istatistiklerinin daha sağlıklı üretilmesi modernizasyon hedefleri kapsamındadır. Gümrük Modernizasyonu Projesi Dünya Bankası kredisi ile desteklenmektedir ve projenin finansmanı toplam 68 milyon dolar tutarındadır. Bu bağlamda Gümrük Müsteşarlığı Mart 1995'te bir Fransız firmasından satın aldığı Sofix yazılımını Bilge adı altında ve Türk Gümrük İdaresinin kullanıcı istekleri doğrultusunda adapte etmeye başlamış ve proje için seçilen Atatürk Havalimanı'nda Temmuz 1998 tarihinde uygulamayı başlatmayı planlamıştır. Proje ile ilişkili olarak 1996'da IMF ile Teknik Yardım Antlaşması yapılmış, Dünya Bankası'ndan sağlanan krediye ilişkin İkras Anlaşması yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Eylül 1996'da Müsteşarlık bünyesinde projede daimi görev yapmak üzere Modernizasyon Projesi Birim Başkanlığı kurulmuştur.

Diğer yandan elektronik veri değişimi-EVD (electronic data interchange-EDI) ihalesi başlatılmış ve bu konuda yürütülecek çalışmalar yine Atatürk Havalimanı girişi ve çıkışı müdürlükleri için tasarlanmıştır. Bu proje ile beyan sahiplerinin Gümrük Beyannamesi bilgilerini, elektronik ortamda EDIFACT standardında Gümrük Bilgisayar Sistemine aktarmaları sağlanacaktır. Ekim 1998'de Türkiye çapında yaklaşık elli gümrük idaresi ve bölge merkezini içine alacak geniş alan şebekesi için gerekli yazılım ve donanım alımına yönelik açılan uluslararası ihale sonuçlandırılacaktır. Bilge projesinin eğitim çalışmaları başlatılmış ve 2001 yılı başlarında otomasyonun Türkiye genelinde tüm Gümrük İdarelerinde yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Proje tamamlanırken gümrük denetimlerinin az sayıda ve daha seçici olması, sonradan kontrollerin artırılması beklenmektedir. Hedef, kağıtlı ortamlarda yapılan işlemleri 2000'li yıllarda asgari düzeye indirmek, gümrüklerde doğacak yığılmaları önlemek için elektronik ortamda hizmet sunmaktır.

Dış ticaret rejimi ve yönetmeliklerinde önemli değişiklikler olabilecektir. Uluslararası ticaret kuralları da yeniden gözden geçirilecektir. Milletlerarası Ticaret Odasının(İTO) 500 sayılı broşüründe, akreditif açmak için yeknesak kurallar, dış ticarete teslim şekilleri yeniden gözden

geçirilecektir. Örneğin, ITO kurallarına göre dış ticarete teslim şekilleri, EXW (İşyerinde teslim) 'den DDP (Belirlenen varış yerinde gümrük vergisi ödenmiş olarak teslim) ye kadar 13 adettir. Bunlar ITO broşüründe belirtilen İngilizce kısaltmalarıyla, olduğu gibi dış ticaret sözleşmelerine yazılmalıdır. Aksi durumda, bir anlaşmazlık halinde başvuruda bulunduğunu kuruluş şekil şartından başvurunuzu kabul etmemektedir. Bu teslim şekilleri malların fiziki teslimini ifade etmektedir. Ancak, günümüzde İnternet üzerinden teslim şekli ortaya çıkmıştır. Bir bilgisayar yazılımı, uluslararası piyasadan ilgili WEB sayfasına girilerek satın alınabilir. VISA numarası verilerek anında ödeme de yapılabilir. Bu yazılım, birkaç saniye içinde İnternet üzerinden bilgisayarınıza yüklenmekte, zaman içinde gerekli serviste verilmektedir. Ancak bu yazılımın bir CD veya disket şeklinde fiziki teslimi ve gümrükten geçmesi söz konusu değildir. Aynı olay, sayısal bilgilere dönüştürülebilen birçok ürün için düşünülebilir. Örneğin, Madonna ve Michael Jackson'ın son CD'si veya Broke Shields'in son filmi bir ücret karşılığında bilgisayarınıza yükletilebilir. O halde yeni bir teslim şekliyle karışılmaktadır.

b)Uluslararası Piyasalara Giriş: Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülke uluslararası piyasalara açılmamaktadır. Gerekli yazılı ve

görsel basında reklam ve tanıtımı yapmamaktadır. Fuar ve sergilere katılmak belirli bir maliyeti gerektirmektedir. E-ticaret ile bu sorunlar ortadan kalkmaktadır. İsteyenler İnternet üzerinde bir site açarak mallarını sergileyebilmekte ve mallarıyla ilgili her türlü bilgiyi verebilmektedir. Üstelik, yok denebilecek kadar düşük bir maliyete katlanmaktadır. Böylece hem ihracat potansiyeli artmakta, hem de uluslararası piyasalardan ucuza mal ithal etme imkanı doğmaktadır. Ayrıca, numune mal gönderme olayı azalacaktır. Teknolojik gelişmelerle, bir mal hakkında tüm bilgiler internetten yayınlanmakta, hatta canlı kamera bağlantılarıyla işyerleri gezilebilmektedir.

Özellikle KOBİ'ler ve Az gelişmiş ülkeler bu konuda olumlu yönde etkilenecektir, dış ticarete daha kolay katılımları sağlanacaktır. Yeni pazarlara erişmek, pazara erişim şartlarında eşitlik, uluslararası tüketicilerin zevk ve tercihlerine göre ürün geliştirmede tüketicilerin rolünün artması ve dikkate alınması, piyasaların takibi ve stratejik planlamaların iyileştirilmesi konularında önemli avantajlar elde edilecektir.

c)Uluslararası doğrudan ve dolaylı yatırımlar: Uluslararası sermaye işlemlerinde bulunmak isteyenler, internet üzerinden yatırım alanlarını kolaylıkla tespit edebilecek ve karşılaştırma imkanı bulacaktır. Böylece uluslararası yatırım işlemlerinde artışlar olacaktır. UNC-

TAD tarafından ortaya atılan ve Türkiye de İGEME tarafından yürütülen Ticaret noktaları programı çerçevesinde, Ticaret noktalarına destek sağlaması ve Global ticaret noktaları ağının geliştirilmesi amacıyla kurulan UNTPDC Haziran 1993'de Ticaret noktalarını ve ticareti geliştirme kuruluşlarını birbirine bağlayan GTPNet üzerinden e-mail uygulamasıyla İnternet bazlı faaliyetlerine başlamış ve 1 ay sonra da ticaret ve yatırım fırsatlarının duyurulmasına dayanan ETO sistemini devreye almıştır. İki WEB sayfası ile başlamış olan UNTPDC-GTPNet bugün 30 ülkede 50'den fazla mirora sahiptir⁽⁶⁾. Bu sayının 2000 yılında çok fazla artması beklenmektedir. Bu projenin günlük hit sayısı 6-8 milyon, yayınlanan talep sayısı 180.000 adet/ay, toplam ETO sayısı 1 milyar, günlük e-mail sayısı 2.6 milyon, yararlanan firma sayısı 8.5 milyon, yararlanan kuruluş sayısı 70.000 dir⁽⁶⁾.

d) Maliyet düşüşü: E-ticaret birçok firmanın reklam, teslimat, taşıma ve üretim giderlerinde azalmalara neden olacaktır. Yapılan araştırmalar, e-ticaretin ABD'de kamu yönetiminde % 50-70, sanayi, ticaret ve finans alanlarında ise % 40-80 oranında maliyetleri düşürmüştür⁽⁷⁾. Singapur'da gümrük işlemlerinin % 98'i elektronik olarak yapılmakta ve maliyetler % 50 oranında düşmektedir⁽⁸⁾.

4. Uluslararası Elektronik Ticarete Sorunlar

Elektronik ticaret uygulamaları bütün hızıyla devam ederken, bir taraftan da bir takım sorunları gündeme getirmektedir. Bunlar teknik alt yapının oluşturulması, mevzuat sorunlarının çözülmesi, ülke içinde firmalar arasında uyumun sağlanması, uluslararası belli bir uyumun sağlanması gibi değişik gruplarda toplanabilir. Elektronik ticaretin tam olarak oturmuş bir sistem olmadığı gerçektir. Ancak günümüzdeki hızlı teknolojik gelişmeler ve yoğun çalışmalar bu sorunları kısa sürede çözebilecektir. Ortaya çıkan veya çıkma ihtimali olan sorunlar aşağıda sıralanmıştır:

a) Teknik alt yapı tüm ülkelerde tamamlanamamıştır. İnternet kullanan bir çok ülkede özellikle de az gelişmiş ülkelerde teknik altyapı yetersizdir. E-ticaret hızlı ve güvenli yapılamamaktadır. Bu bakımdan ülkeler ve bölgeler arasında büyük farklar vardır.

b) İnternet kullanan insan sayısı dünya nüfusuna oranla yetersizdir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde bilgisayar sayısı ve bilgisayarı kullanan insan sayısı azdır. Bazı ülkeler halen internet dahi kullanmamaktadır. Eğitim politikalarında değişiklik yapılması, bu sorunu zamanla çözecektir. ABD'deki tüm üniversiteler, yeni bir uygulama başlatmak için aralarında anlaşmışlardır. İnternet dünyasının en önemli faaliyet alan-

larından birini oluşturan e-ticaret artık üniversitelerde zorunlu ders haline geldi. Üniversite yönetimleri, elektronik ticaret konusunda yeni ders programlarını bu eğitim-öğretim yılından itibaren devreye sokacaklar. İlk aşamada işletme ve ekonomi fakültelerinde yürürlüğe konan bu uygulama, gelecek yıllardan itibaren işletme ve ekonomi bilimlerine yakın disiplinlerde de hayata geçirilecektir. Bu karar iş dünyasının hükümetlerden isteği sonucunda alınmıştır⁽⁹⁾. Benzer gelişmelerin zaman kaybetmeden Türkiye'de de uygulanması bir zorunluluktur.

Aynı zamanda KOBİ'ler başta olmak üzere e-ticarete açılan firma sayısı da azdır. Eğitim politikalarındaki değişikliklerle elektronik okuryazarlık oranının yükseltilmesi gerekir.

c) Dünyada e-ticaretin ilkeleri, standartları, politikaları henüz oluşturulamamıştır. Ancak çalışmalar hızla devam etmektedir. Örneğin, uluslararası e-ticarete kullanılacak belge formları, ticaret sözleşmesi formatları, elektronik imza, elektronik belgelerin yasal geçerliliği tespit edilmemiştir. Gümrük yapıları ve gümrük işlemlerinde otomasyona geçilmemiştir ve ortak bir yazılım yoktur.

d) Kişilerin ve firmaların bilgilerinin korunması ve gizli tutulması e-ticarete giriş sayısını azaltmaktadır. Özellikle uluslararası sermaye

yatırımlarında bulunacak kişi ve kurumların bilgilerinin güvenliğinin sağlanması şarttır. Bilgisayar yazılımları, müzik, sinema, edebiyat vb. sanat eserlerinin fikri ve sınai mülkiyet haklarının elektronik ortamda korunması gerekir. Sanal alemde tüketiciyi korumak ve tüketici hakları konusunda düzenlemeler yapılmalıdır.

e) Hukuk sistemlerinde e-ticarete yönelik suç ve ceza konularında değişiklikler yapılmalıdır. E-ticarete katılmalar kamu birimlerince kontrol edilmesi ve belli bir düzene göre olmalıdır. Yapılacak yasal düzenlemelerle e-ticaretin dünya ticaretinin gelişmesine ve refah düzeyinin artmasına katkı yapması sağlanmalıdır. Bu arada e-ticaretin gelecekte zarar vermemesi de önemli bir konudur.

f) Uluslararası bir onay kurumu yoktur. Elektronik noterler hizmete sokulmalıdır. Bu e-noterler e-ticarete katılanların kimliklerini doğrulamalı ve bilgilerini saklamalıdır. Uluslararası ticarete hizmet etmesi bakımından WTO veya benzeri bir kuruluş buna önderlik etmelidir.

5. Sonuç

Elektronik ticaret günümüzde önemli boyutlara ulaşmış ve gelecekte de bu boyutun daha da büyüyeceği görülmektedir. Bu baş döndürücü gelişmeler, kuşkusuz, in-

sanlara ve dünyadaki refah düzeyine hizmet edecektir. İnsanların hayatını, firmaların ve ülkelerin uluslararası ticarete katılımını kolaylaştıracak, 21.yüzyılda gündemde kalacak, heyecan verici, aynı zamanda da korkutucu gelişmelerdir.

Dünya ekonomik sisteminin ayrılmaz bir parçası olan, uyum çalışmalarını sürdüren, hatta önderlik eden Türkiye, elektronik ticaret alanında yerini mutlaka almalıdır. Uluslararası ticaretin önem kazandığı günümüzde, dış ticaret prosedürünü tüm kurum kuruluşlarıyla e-ticarete uyumlu hale getirmelidir. Burada devlet özellikle özel sektöre yasal bir zemin oluşturmali ve yol göstermelidir. Politikalarını ve mevzuat değişikliklerini bu yönde yapmalıdır.

Türkiye'nin ve az gelişmiş ülkelerin e-ticaret sistemine katılması kaçınılmazdır. Şu anda altyapı ve mevzuat açısından çok eksikleri vardır. Ancak, gelişmiş ülkelerin teknik bilgi ve mali yardımları ile bu sorunlar çözülecektir. Çünkü, gelişmiş ülkeler de elektronik ortamda mal satabilmek için pazarlarını geliştirmek istemektedir. Sisteme giremeyen ülkelere kaybedilmiş ticari kazançlar olarak bakılmaktadır. Dolayısıyla yakın bir gelecekte, bütün ülkeler pazara çok yakın olacaklar ve piyasa genişleyecektir.

Yine çok yakın gelecekte, e-ticaret için bilgisayarın olması gerekmektedir. Günümüzdeki tek-

nik gelişmeler bunu göstermektedir. Örneğin, dijital televizyonlar vasıtasıyla e-ticaret yapılabilir hale gelmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ALTAN, Mehmet, "İnternet Ekonomisi", Sabah Gazetesi, 17 Temmuz 1997

<http://e-comm.internet.com/>

<http://ecommerce.internet.com/outlook/article/>

<http://www.bizreport.com/news/>

<http://www.etkk.gov.tr>

<http://www.garildi.birnumara.com.tr/>

<http://www.garildi.cumhuriyet.com.tr/>

<http://www.igeme.org.tr/tur/igemeppt-web>

<http://www.oecd.org/publications/Pol-brief/9701-Pol.htm>

<http://www.sabah.com.tr>

<http://www.wto.org/wto/ecom/e-mindec196.htm>

<http://www.wto.org/wto/ecom/e-press96.htm>

Hürriyet Gazetesi, 9 Ekim 1999, s.12

İNCE, Murat, Elektronik Ticaret:Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin İmkanlar ve Politikalar, Mart 1999

Metal Maden Dergisi, Mart-Nisan 1999, s.8-13

OECD, "Dismantling the Barriers to Global electronic Commerce, International Conference, Turku, Finland, 19-21 November 1997.

OECD, "Measuring Electronic Commerce: International Trade in Software, Paris, 1998.

OECD, "Payment for Goods and Services on the Information Superhighway: Reproduction Rights and Remuneration in the Electronic Marketplace", Paris, 1996

OECD, Busines-to-Consumer Electronic Commerce Survey of Status and Issues, Paris, 1997

OECD, Committee for Information, Computer and Cammunications Policy Measuring Electronic Commerce, Paris, 1997

OECD, Dismantling the Barriers to Global Electronic Commerce, <http://www.oecd.org/dsti/sti/it/ec/prod/dismantl.htm>

OECD, Electronic Commerce: Prices and Consumer Issues For Three Products: Books, Compact Discs, and Software, Paris, 1998

OECD, France's Experience with the Minitel: Lessons For Electronic Commerce Over the İnternet, Paris, 1998

OECD, Measuring Electronic Commerce: International Trade in Software, <http://www.oecd.org/dsti/sti/it/ec/prod/sw-trade.htm>

PARA DERGİSİ, 7 Haziran 1998

PCMAGAZİN, Mayıs 1998

POWER Dergisi, Temmuz 1998

Star Gazetesi, 8 Ekim 1999, s.6

DİPNOTLARI

1– İnce, DPT, 1999, s.3

2– <http://www.wto.org/ecom/e-mindec1.htm>

3– Resmi Gazete, sayı:23798, s.5

4– Gümrük Müsteşarlığı, <http://etkk.gov.tr/teknik.htm>

5– http://www.igeme.org.tr/tur/igemeppt_web/sid009.htm

6– http://www.igeme.org.tr/tur/igemeppt_web/sid010.htm

7– http://www.igeme.org.tr/tur/igemeppt_web/sid016.htm

8– WTO, "Electronic Commerce and the Role of the WTO", 1998

9– Star Gazetesi, 8 Ekim 1999, s.6

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı : .....

Firma Adı : .....

Adres : .....

Posta Kodu : .....Tcl: ..... Fax: .....

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA-MALİ VE EKONOMİK YORUMLAR» Aylık Dergi, 12 sayı için 2000 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

- 6 Aylık: 12.000.000.- TL
 1 Yıllık: 22.000.000.- TL

YURT DIŞI

- 6 Aylık 25 \$
 1 Yıllık: 40 \$

Not: Öğrencilere % 30 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

Akbank T.A.Ş.
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 35875-4

Garanti Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 6299897

T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 530979

«EKONOMİK MALİ YAYINLAR SAN. VE TİC. A. Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız maktubuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, « Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6/2; 34400 Sultanahmet – İSTANBUL » adresine gönderebilir, ya da şu numaraya Fax geçebilirsiniz: (0 – 212) 518 66 43 • Tel: 518 17 32

Bilişim 2000

A CeBIT Event

**SALON 8 - STAND 310
BEKLİYORUZ**

Konuşurken kendinize güvenin...

İletişim rehberiniz Genpa, en iyilerle ve en yenilerle, teknolojiyle güveni buluşturuyor. Hayatınıza giren her sese sıcak tonlar katıyor.

**gen
pa**

İletişim teknolojisi ile güvenin buluştuğu nokta

TURKCELL

ERICSSON

SIEMENS

A CEBIT

NOKIA

RENAULT Kangoo
PAMPA

Bir kapımdan girer,
bir kapımdan çıkar!

Kangoo Pampa'm var, her şeyim var. Konforum, emniyetim, özgürlüğüm var. Beş koltuğum, kimsede olmayan iki sürgülü kapım var. Kangoo Pampa'yla istersem bulvarda gezerim, istersem kıra giderim. İstersem sahile inerim, istersem dağa çıkarım. İstersem evin bütün eşyasını yazlığa taşıyım, istemezsem taşımam!

Hidrolik direksiyon, sürücü ve yolcu hava yastığı, sis farları, ABS. www.renault.com.tr

Kangoo Pampa,
Hayal kapılarınızı açın!

Ayrıntılı bilgi için BİLGİ RENAULT-MAİS'in
(0212) 293 26 26 numaralı telefonunu arayın.

Kangoo Pampa 1.4
Üretici firmanın, önceden belirtmeden model, renk, teknik özellik, ekipman ve aksesuar değişikliği hakkı saklıdır.